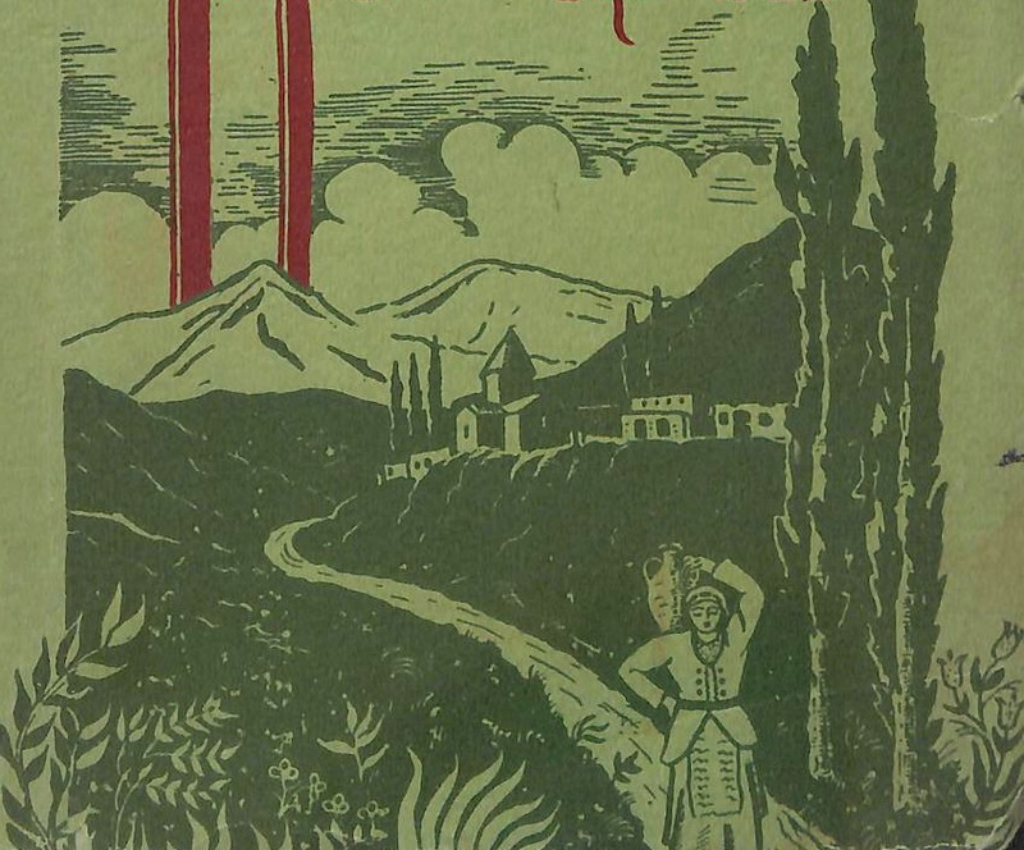
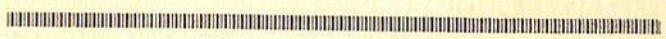

Կ. ՍԻՏՎ

ԳԻՒՆ ԻՄ ՀԵՈՍԿՈՐ

25
✓

891.99
u

4. Ս Ի Տ Ա Լ

ԳԻՒՂՆ ԻՄ ՀԵՌԱԻՈՐ

A $\frac{\text{II}}{29650}$

Հրատարակութիւն Ամերհօկի

1936

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Նախապէս «Անհաս Բարձունքներ» անւանած էի ներկա պատմւածքը: Անհրաժեշտ ընդարձակ փոփոխութիւններու հետեւանքով նոր ընթացք ստացաւ այս վիպերգութիւնը: Այս պատճառով «Գիւղն Իմ Հեռաւոր» անունը աւելի նպատակայարմար գտաւ:

Ես աշխատած եմ «Գիւղն Իմ Հեռաւոր»-ով տալ նախախորհրդային գիւղի կեանքը՝ այնքան հարազատօրէն որքան որ ժամանակի եւ հեռաւորութեան իմ ներկա անջրպետը կրնա թոյլատրել:

Հրապարակային եւ մասնաւոր ընթերցումներու միջոցով այս գործը զանգւածներու քննադատութեան առարկան ըրի եւ խոշոր չափով օգտուեցաւ եղած ընկերական դիտողութիւններէ:

«Զարոյի նամակ»-ով հին գիւղը կապեր եմ խորհ. Հայաստանի լուսաշող իրականութեան:

Յոյս ունիմ որ մօտաւոր ապագային ես կունենամ առիթը երգելու Զարոներու եւ Զէյլաներու հարւածային եւ հերոսական աշխատանքի դիւցազներգութիւնը՝ ներչնչւած խորհ. Հայաստանի աշխատաւորութեան մեծագործութիւններով եւ փառահեղ վերելքով:

Կ. Ս.

ԶԱՐՈՅԻ ՆԱՄԱԿԸ

Թանկագին կարո՛, հեռաւոր ընկեր,
Քե՛զ կռիտագական բոցավառ ողջո՛ւն.
Կարմիր մարտերու պոետիդ նւէր՝
Մեր յաղթանակի թափը շառաչուն :

Համոյի որդին — հովիւ Զարո՛ն եմ —
Քեզ հետ նոյն ցաւոտ գիւղին մէջ ծնած .
Մեր գլխի վերեւ՝ գրկանքի բազէն —
Մի օր կուշտ փորով չոր հաց չի կերած :

Դու վաղ գնացիր վանա Այգեստան,
Ուր քեզ փայփայեց ազգմերգը ծովի .
Եւ ուր թաղէ թաղ ինչպէս ուրական
Սարսափն էր ելեր՝ ջարդի ու սովի :

Ու ես ալ մեծցա գիւղի ցաւին հետ .
Եղա գառնարած եւ եղա հովիւ .
Տեսա ողբ ու լաց ինչպէս վարար գետ
Եւ աննար կարիք եւ գրկանք՝ անթիւ :

Տեսա թէ ինչպէս անկուշտ մի վոհմակ —
Եւ տանիկ եւ ֆուրդ եւ հայ՝ անխափան
Կը տորբէին բիրտ կրունկի տակ
Գեղջուկն այդ անբախտ եւ անմիարան :

Դու գիտես կարո՛ւ, կեանքը մեր դաժան —
Արիւնով գրւած մի ողբի գիրք էր .
Գիտես թէ ինչպէս մի օր միաբան
Ելանք դառնալու մեք մեր հողի տէր :

Օրն այդ անմոռաց — Ելանք միասին —
Թէ հայ եւ թէ քուրդ առանց խտրութեան .
Փշրեցինք լուծը բեկին եւ ռեսին,
Դարերով շաչող գերութեան շղթան :

Սեւ անգղի նման՝ թեւերով անծիր՝
Քաղեց այդ օրը պատերազմն անեղ .
Մայրերն սկսան մի ողբերգ անգիր,
Ու կեանքը եղաւ լոկ շիւղ ու տաշեղ :

Ու հրդեհ դարձաւ ցեղային բէնը,
Գեղջուկը ելաւ գեղջուկ եղբօր դէմ .
Քակւեցաւ արեան քաց ժապաւէնը,
Ոչ մէկ բան մնաց կանգուն եւ կամ շէն :

Լալով հեռացանք ես ու որք Զէյլան
Մեր մեռելաշատ գիւղէն արիւնտ .
Ծուխը բռներ էր վանա Այգեստան,
Երբ այնտեղ հասանք գաղթի առաւօտ :

Անգին մանեակն այդ փերուզ ծովակի,
Բնութեան երկնած այդ շքեղ քերթւած՝
Բաժին էր հաներ ծուխի, կրակի
Բանակը ցարի նահանջի ելած :

Եւ հէ՛ք ժողովուրդն անոր դարաւոր՝
Լքած հայրենի իր հողը պայծառ՝

Մի մահապարտի պէս գլուխը կոր՝
Ինկած էր գաղթի անյայտ փանապարհ :

Այս, այդ փանապարհին — անծա՛յր գերեզման,
Որ օղակ-օղակ վիշապի նման
Զգւած էր վանէն մինչեւ երեւան,
Սկիզբը՝ արցունք ու մահ էր վախճան՝

Ու մենք ալ նամբէն այդ լացի, արեան
Հասանք երկիրը խաչապաշտ ցարի .
Փուխը էր չֆնաղ դաշտն Արարատեան
Որպէս արիւնող մի սիրտ վիթխարի :

Ո՛ւր կար ժամի բակ, լուծ գորանոց —
Այնտեղ էր ինկած վանի գաղթական .
Տենդէ հալ ու մաշ, կրծֆին ցաւ ու խոց,
Խոտի պէս փուած օտարի դրան :

Քուն կը մտնէին լուսնակի լոյսով,
Աչքերուն՝ քովքը վանա ծովակին .
Կ'ելնէին անոնք նոր օրա յոյսով —
Սառ դիակներով ծածկած այդ գետին :

Այդ մեծ երկրի մէջ խաչապաշտ ցարի
Դարձեալ գիւղացին զրկւած ու խեղճ էր .
Եւ կը ծանրանար մի քա՛թ վիթխարի —
Ու կեանքը բոլոր մի հառաչանք էր :

Եկաւ դաշնակը ինչպէս պատուհաս —
Գերեզմանափոր բորենու նման .
Սուգը մեր երկրէն մնաց անպակաս,
Եւ մեր դաշտերէն՝ հեղեղներն արեան :

Եղա ես բաղրակ, եղա ես բանուր,
Բնաւեր թռչուն՝ նետած հովերուն —
Ամեն կողմ դիակ, մռայլ ամեն օր,
Սահմանները՝ ծուխ, սահմաններն՝ արիւն :

Եւ որքա՛ն յանախ՝ ես ու հեգ Ձէյլան
Յիշեր եմք մեր որք գիւղը մանկութեան,
Եւ այն օրերուն տաժ երանի
Երբոր կ'իշխէին բեկն ու հարամի :

Դարերու ցաւով խոցուած մեր հոգին
Այ չի հանդուրժեց այսօրան գրկանքի .
Լեւինն էր վառեր այն կարմիր ուղին՝
Սովեա կարգերու, կարմիր գալիքի :

Աշո՛ւն էր մռայլ, անծիլ Նոյեմբեր .
Ու մեմք դուրս փրքանք փոքորկի նման,
Բանուր գիւղացի — ո՛վ որ գրկուած էր —
Ո՛վ, որի կեանքն էր տանջանքի մատեան :

Մասիսի դէմը՝ հրեղէն վարդի պէս
Ելաւ սովետի դրօշակը կարմիր .
Կարմիր ու հօր՝ անմար բոցի պէս —
Շուրջը դարերու աւերն ու մոխիր :

Եւ բազմաչարչար երկիրն Նայիրի
Ուսէն թօթափեց սուգի պատմութեան .
Պրկեց մեծագործ իր բազուկն արի —
Ու ելաւ գործի — անհաս կառուցման :

Հօր ու փարտար ձեռքն այդ բանուրի
Դուրս հանեց գետերն հունէն դարաւոր .
Զառ հագան ամուլ դռերն մեր երկրի ,

Մեր նոր կենցաղի սունին ուխտաւոր :

Տրակտորն եկաւ բոցաշունչ վագֆով —
Պողպատէ բաշով այդ հրեղէն ձին .
Խոպան դաշտերը դարձան ծաղկուն ծո՛վ ,
Եւ արեւաւոր՝ աղֆատ գիւղացին :

Զէյլան ալ ինձ հետ վաղուց՝ խանդավառ
Անդամն է գրած գիւղի կոլխոզին .
Մեր պայֆա՛րն է լուրջ , բայց ինչպէս պայծառ ,
Դաշտի բերֆառատ , կենսատու գործին :

Փոքրիկ Սոնիկս է հիմա պիռներ ,
Լենիկս՝ կոմերիտ , վանիկը՝ գինւոր ,
Շէնշող են ինչպէս լոյսի կայաններ ,
Մեր նոր կենցաղի նման՝ լուսաւոր :

Ու մեր կոլխոզն ալ գիւղերու միջին՝
Լաւ հարւածայնի անունն է շահեր .
Եւ մենք հերոսի նշանը լանջին՝
Դիրքի վրա ենք ցորեկ ու գիշեր :

Երբեմն ինչպէս մի ամպ կամ ըստւեր ,
Մեր մտով կ'անցնին գիւղն ու Ազիզ բեկ ,
Ժամի հին բակը եւ դաշնակ մալգեր ,
Սովի ու մահի այն մռայլ երէկ :

Որֆա՛ն տարբեր է մեր մեծ առօրեան —
Երկաթով , տեմպով եւ երգով վարար .
Բացւեր է շֆեղ երազի նման
Լեռնեան այս վեհ դարը լուսավառ :

Եւ որպէս արծւի լուսաթեւ երամ

Կը թեւեմք ահեղ, անհաս բարձունքներ .
Ուր մարդը մտքի թեւերով անգամ
Բարձրութիւնն անոնց չափել չէ կրցեր :

Եւ դեռ մեր դէմն է մի անհուն վերելք,
Ու բիւր լուսեղէն կատարներ փառքի,
Բռնկած անծիր մի նոր արեւելք՝
Մեր կայծակնաթափ, լուսաշող կեանքի :

Սիրելի Կարո՛, շատ երկար կեանք քեզ,
Քե՛զ հրէ համբոյր ընկերդ Ջարոյէն,
Քեզ կարմիր բարեւ, կարօտ բոցակէզ
Մեր լուսահեղեղ, յաղթական երկրէն :

Լաւ եմք ու գւարթ՝ փթթող գարնան պէս .
Ինչպէս գառ սարէն կարկաչող աղբիւր .
Զէյլան ու Լեւիկն ու Սոնան նոյնպէս
Քեզի կ'ուղարկեն վառ սէր ու համբոյր : —

Լացով կը կարդամ՝ կրկին ու կրկին
Ընկեր Ջարոյի նամակն այս պայծառ .
Խնդութեան լացն է բռներ իմ հոգին՝
Գարնան գետերու հոսումով վարար :

Թող միշտ վա՛ն շողա արեւի նման
Շքեղ անունը անմահ Լեւիկնի .
Թո՛ղ շէն ու դալար անի յախտեան
Զգուղ հասակը նոր Հայաստանի :

Իմ արի Ջարո, քե՛զ պիտի երգեմ,
Եւ մեր մանկութեան գիւղը հեռաւոր .
Պայջաբն այն հզօր՝ գոռ տէրերու դէմ,
Եւ մեր յաղթութեան օրը փառաւոր :

I

վեհ ու շքեղ է Շատախի գաւառ .
Գետի երկու ափ ձգւեր են պայծառ
Այն բարձր սարեր , անտառն ու արօտ ,
Դաշտերն այն ոսկի եւ նախիր եւ հօտ :

Փարթամ այդ երկիրն , հողը ծաղկագարդ՝
Վայրագ մեծերու եղեր են աւար .
Դառըն դատեր է հազար , հազար մարդ
Մի բուռ տէրերու վայելքի համար :

Զինջ ու փրփրալէն՝ անհամար տարի
Գետը հոսեր է գառ ձորերն ի վար .
Այստեղ գեղջուկը՝ անհաց ու գերի՝
Ապրեր է նորտի իր կեանքը թշւառ :

Վաթսուն ձի՛գ տարի՝ գրկւած ու չարքաշ՝
Այստեղ ապրեր է եւ՝ Համոն անբախտ .
Զոր հացի կարօտ , հոգսէն հալ ու մաշ՝
Կարծեր է այդ է տիրոջ կամքն անխախտ :

Նա օր ու գիշեր անջրդի հողէն
Հանկերով հաներ է հազար բարիք .
Եւ իր ստեղծած բարիքի ծովէն
Իրեն վիճակւեր է ցաւ ու կարիք :

Ծեր Համոն ունէր երեք որդիներ —
Կարիքով ծնած ու տկուր մեծցած .
Զարոն , որ մեծն էր , քաջ ու շիկահեր ,
Ելան կարգեցին գիւղի գառնարած :

Միջնեկն ալ եղաւ հոտաղ բեկի տան՝
Եզներու ետեւ ընկած ամեն օր .
Պզտիկը մնաց իր հօր օգնական
Եւ աչքի լոյսը իր խեղճ պատաւ մօր :

Իսկ մայրը — Սանամ — իլիկ կը մանէր
Շինելու իրենց տանջուած ջանին շոր .
Այսպէ՛ս մի ռոջ տուն հոգին կը հանէր
Որ պահէր գլուխն ու խաբէր մի փոր :

II

Զարոն եօթ տարի մնաց գառնարած .
Ձնծաղիկն որ գար , կելնէր սար գոգան⁽¹⁾—
իր հօտը ծաղկուն արօտներ հանած —
Չորս կողմ հարամի , չարկամ ու գագան :
Չոր քարի վերէն , գառ խոտի վրէն
Կը նստէր Զարոն՝ փողն⁽²⁾ առած բերան .
Ու դալար ձորէն ու դարի ծերէն
Կիջնէր ջրի ափ իր հօտը մերջան⁽³⁾ :

Լօ , Լօ , Լօ , Լօ , Լօ , . . .
Վառ ու կենսատու գարնան արեւուն ,
Կակաջէն կարմրած բարձր սարերուն ,
Հանդէ հանդ ծփուն գմբուխտ ծովերուն ,
Ծաղկով հոտաւէտ մարմանդ հովերուն :

Լօ , Լօ , Լօ , Լօ , Լօ , . . .
Սրսուն ու կայտառ սիրուն գառներուն ,
Աբրջմէ քելով չուռիկ⁽⁴⁾ ուլերուն ,
Հովւի սրնգի անուշ սոյլերուն ,
Լօ , Լօ լալագար գարուն օրերուն :

Եւ շոգ կէսօրին , երբ խոնջ , արեւառ ,
Բեր⁽⁵⁾ կը հասնէին գիւղի աղջիկներ —
Ետեւէն շարած հագար ուլ ու գառ —
Զարոն իր գառներն այնտեղ կը բերէր :

(1) Զոգան—*Լեռնային ամարանոց*

(2) Փող—*Սրինգ*

(3) Մերջան—*Բուստ*

(4) Զուռ—*Երկար մետաքսանման մազերով այծ*

(5) Բեր—*Ոչխարի ցերեկային հաւաքատեղի , կաթ
կթելու նպատակով*

III

Լեռներու վրա գիշերը կիջնէր
Ակունքով քանաւած ծածկոցի նման .
Խշշալէն անուշ՝ գետը կը հոսէր —
Լուսնի տակ ֆակւած արծաթէ պարան :

Մի ժայռի տակին հօտը մակաղած՝
Ու հսկա շներ կարգած պահապան՝
Հովիւն ու Ջարոն մէկ մէկու դիմաց
Կըսէին գրոյց ու երգ գեղջկական :

Հովիւը քիկնեղ մի ծեր էր բարի՝
Սարերու վրա իր կեանքը ապրած —
Սարերու նման սէգ ու վիթխարի՝
Հազար փոթորիկ ու փորձանք տեսած :

Իսկ Ջարոն ելած էր որպէս չինար —
Հազիւ աղւամագ բուսած երեսին .
Թէեւ հովի պէս չէր ապրած երկար —
Բայց շատ գրկանք էր եղած իր բաժին :

Ունէին անոնք սրինգ հովւական
Որպէս մեռութեան եւ վշտի ընկեր .
Եւ աղբիւրներու ջինջ ջրի նման
Սրինգէն անոնց սիրտը կը հոսէր :

— Հովիւը որ կա, Ջարո՛, որդի ջան,
Ջրկւած գիւղացու պաշտպանն է ու հայր . —
Յոգնած մշակին նա է կուտա թան,
Կը տանի հօտը նամբէն լալագար :

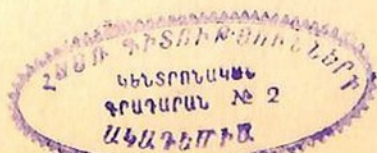
Շուրջըդ գագա՛ն է, գող ու բռնակալ —
Աչքը գեղջուկի ոչխարին տնկած .
Անոնք համարձակ կամ դարանակալ —
Մեր վրա կրնան յարձակիլ յանկարծ :

Բայց քանի հովիւն ուժ ունի եւ կեանք —
Նա հօտը անվախ պաշտպանէ պիտի .
Նա պիտի յիշէ խեղներու գրկանք
Եւ քաջ ու հպարտ կուելով մեռնի : —

Կը պատմէր անվերջ կռիւ ու արկած
Սարերը նետուած չարքաշ իր կեանքէն .
Մինչեւ որ ծաղկէր ոսկի լուսաբաց,
Եւ հօտը ելնէր ծաղկագարդ մամբէն :

Կը բաժնէին անոնք կարօտով՝
Ինչպէս միամօր գառնուկն ու մաքին .
Սրինգն ածելով՝ ծաղկուն արօտով
Նորէն բերելու հօտն բերատեղին :

A II
29650

IV

Սարի գառ լանջին գիւ՛ղն էր կծկւած —
Գետնափոք տնե՛ր — տրտում եւ անհաց .
Գիւղը՝ լա՛ց, արիւն — գիւղն էր տառապանք ,
Ուր օրը սարսափ՝ եւ կեանքն էր գրկանք :

Տաշւած քարերէ՛ մեծ բերդի նման՝
Ժամն էր բարձրացեր տիրող ու դաժան .
Այնտեղ Աստուծո կամֆովն անյեղլի՛
Տէրտէրը կօրհնէր լուծը իշխողի :

Եւ գիւղի վերեւ, մի բլրի կատար
Բեկի մեծ տունն էր կանգնեւ վեհափառ —
Շէն ու ահագին, բարիքով առատ՝
Խեղն գիւղի վերեւ բազմեր էր հաստատ :
Տո՛ւն չէր այն կարծես — պատիժ անվախեան՝
Գիւղացու մէջքին նստած անբաժան .
Եւ որպէս վիշապ ծածկեր էր արեւ՝
Ելած աղբիւրի եւ կեանքի վերեւ :

Ագահ մի տոհմ էր տունն այդ ժառանգած
Եւ գիւղն ու դաշտերն այդ լայնատարած .
Դառըն կը դատէր մի ողջ ժողովուրդ
Պահելու համար տունն այդ անյագուրդ :

Ծնած առաջին գառը — բեկին էր,
Բեկի՛ն էր հարսի առաջին գիշեր .
Անո՛րն էր բերքի մեծագոյն բաժին
Եւ շատն ու բնտիրն բուրդին ու գաժին⁽⁶⁾ :

Թի՛ւ, համբանք չունէր հօտն անոր անծայր .
Անո՛րն էր ջուրը եւ արօտն ու սար ,
Յորեմի արտերն հարուստ ու յուրօրի —
Իսկ գեղջկին միայն հողերն անջրդի :

Այդ գիւղը ունէր երկու ժողովուրդ —
Մէկը՝ հայ գեղջուկն ու միւսն՝ անբախտ բուրդ .
Երկու՛նքն ալ տեսած գրկանք անյատակ՝
Վայրագ տէրերու բիրտ կրունկի տակ :

Երբոր հանդիպէր գայլ, գող կամ ասկեար՝
Դու՛րդ ես կամ թէ՛ հայ — բնաւ հարց չէր տար .
Երկու՛նքն ալ գրկած, թշւառ գիւղացի —
Վէրքերով հարուստ եւ առանց հացի :

Եւ տէրտէրն ու բեկն ու ռեսն ու մոլլան
Կըսէին երգեր վրէժի ու արեան .
Որպէս զի համայնքն այդ խեղն ու անհաշտ
Դառնար կեղեքման լայն ու պարարտ դաշտ :

Շարունակ կախւած մէկ մէկու դէմքէն,
Նո՛յն վէրքն ստացած նոյն անգուք ձեռքէն՝
Զէին գիտեր թէ՛ ո՞րտեղէն, ի՞նչպէս
Այդ ոլն էր դիզւեր Արնոս սարի պէս :

(6) Գաժ — Չուռ ալծի մեռաքսանման մագը

Հերիք սիրտըս բռնած դադես,
Լէ լէ լէ լէ լէ լէ լէ . . .

Բերւոր աղջիկ, քանչւոր աղջիկ,
Հաւք ես անհաս, բոցէ կարօտ
Լէ լէ լէ լէ լէ լէ լէ . . .

Բերւոր աղջիկ, քազան աղջիկ,
Ես քեւ առնեմ քոնեմ քո մօտ.
Լէ լէ լէ լէ լէ լէ լէ . . .

(7) Բերւոր—Ֆեր դացող աղջիկ - կաթնաղջիկ

(8) Սօլ—Տեղական կարմիր կօշիկ

(9) «Բերիվանէ»—Քրդական հովւերգութիւն բերւոր
աղջկա մասին

VI

Զարոն կը սիրէր մի շքեղ աղջիկ —
Աղֆատ մի քրտի դուստրը գեղեցիկ .
Եւ այն սարերու եղնիկի նման
Թուլ յաչֆեր ունէր ու շնորհֆ՝ Զէյլան :
Գիւղը ամեն մարդ այդ բանը գիտէր
Թէ հայը քրտի աղջիկն է սիրեր .
Կըսէին գիւղին փորձանֆ պիտի գար
Եթէ չի դադրէր սէրն այդ խելագար :
Եւ պառաւ Սանամ օր ու իրիկուն
Զերմ խնդիրֆ կընէր հայու Աստըծուն ,
Որ խենթ Զարոյին խելֆ ու շնորհֆ տար
Եւ նա անպատիւ այդ սէրը մոռնար :
Իսկ ծերուկ Զնդին՝ անխօս ու մռայլ՝
Հեռու իր հանդը կերթար ծանրաֆայլ .
Որ այն ապերախտ հողէն ու ժայռէն
Հանէր ճմեռւա իր խեղճուկ պարէն :

Երբ կուգար պայծառ ու շոգ միջօրէն՝
Կերն առած շալակն ու շորքալէն
Հանդը կը հասնէր շողշողուն Զէյլան .
Որ հօր աշխարհն էր օրն ու ապագան :
Զնդու սէրն այնֆա՛ն մեղմ էր ու ֆնֆուշ
Ինչպէս վարդերու բոյրը փաղաֆուշ .
Եւ իրեն նետւած այնֆան քուֆ ու մուր
Իր սրտի խորքը քաղած նա ամուր՝
Մի ժպտով այնֆան ջերմ ու դիւրեկան
Որֆան հեռացող արեւը աշման՝
Կսպառէր տակաւ Զէյլայի դիմաց
Գեռ մահւա ճիւղը գլխին չի մաղւած .

- Բարո՛(10), մթներ ես ամպոտ օրս պէս .
Ի՞նչ ցաւ է արդեօք որ կը տանջէ քեզ .
- Հասեր է կեանքիս տխուր մայրամուտ
Ու սրտիս պատեր է քախիծն ու մութ :
- Այդ մեր բուռքիս ուղին է դաժան ,
Ի՞նչ է քո ցաւը , ըսէ , բարո ջան .
- Ինչպէս չի տխրի քո անբախտ բարոն՝
Դարձեր ենք գիւղի մենք բերնի ծամոն :
Դու քրտի աղջիկ — նա հայի տղա
Եկուր այդ սէրէդ վազ անցիր , Ձէյլա՛ :
- Թէ հայն ու քուրդը մօրմէ չ՞են ծներ ,
Նոյն ջուրն ու հողը մեզ չ՞են սնուցեր .
մէկտե՛ղ ենք աներ նո՛յն արեւին տակ .
Լացեր ենք մէկտեղ եւ ըրեր կատակ ,
Խմեր ենք յանախ միեւնոյն քասէն ,
Կծեր նոյն խնձոր մէկ մէկու ձեռքէն :
- Բայց նա գեավո՛ւր է — իսկ դու մուսուլման . .
- Թող այդ մտածեն տէրտէրն ու մոլլան .
Յիշիր մօրս մահը այն ձմրան բուքին .
Եւ մի սեւցներ քո անպարտ հոգին :
Ի գուր մենք լալով դռնէ դուռ ընկանք —
մեռեր էր մայրս — եւ չկար պատահի .
Եղբայրդ անգամ ծաղրեց մեր ցաւը .
Ո՛չ ոք մեզ տաւ այդ թիգ կտաւը :
- Ձէ՛յլա , մի դպիր այդ անբուժ վէրքին ,
Մի՛ բանար քաղած այդ խոցը կրկին :
- Դուքսն էր սաստիկ բուք ու տունն՝ անկրակ —

Կը դողայինք մենք եւ ձեռքի նրագ,
Երբ Ջարոն եկաւ տժգոյն եւ յուզած.
Նա փորձեց խօսիլ ու բուռն հեկեկաց.

«Անբաժին եկար — կերթաս անպատանք —
«Բո հետեւ քողած միայն տառապանք . . .»

Ըսաւ եւ սեղմեց բռունցքն իր հուժկու
Կարծես երեսին մի գոռ քշեմամու.
Վար դրաւ ապա կտաւի կապոց —
Գնա՛ց — ու սրտիս մէջ վառեց մի բոց . . .
Նա ձմբան ցրտին անշապիկ մնաց,
Որ մայրս գերեզման չերթար նախատուած.
Նա այն գեալուրն է, այն սարի չորան
Այն շփեղ Ջարոն — իմ եարն անմման:

Իմ անբախտ մայրը միշտ ինձի կըսէր —
«Երանի Ջարոն քո եղբայրն լինէր»:
Բայց ես բախտաւոր եմ հագար անգամ,
Որ նա ինձ եղբայր չէ կամ ազգական.
Այլ իմ վառ սրտի մէկ հատիկ սիրած
Եւ քաջի նման իմ սրտին տիրած.
Թէ մեր դէմ հանէ՛ք ամբողջ մի բանակ —
Նորէն մե՛նք պիտի տանինի՛ք յաղթանակ . . .

- Մեռնիմ աչքերուդ, դու մի՛ լար Ձէյլա,
Մօրդ գերեզման քող լինի վկա,
Ո՛վ ինձ չար խօսի ձեր սիրո մասին
Ինձ հետ հոգ պիտի դնեն միասին:
Ապրի՛ ձեր սէրը, եղէ՛ք բախտաւոր,
Եղէ՛ք դուք անխոց, եղէ՛ք միշտ հօր,
Եւ ձեր վառ սիրով քող որ հայն ու քուրդ
Դառնան սրտակից երկու ժողովուրդ:

(10) Բարո—Քրդերէն հայրիկ

VII

Գիշերն էր ձգւեր թովիչ ու պայծառ՝
Արնոս սարերուն՝ աստղահիւս կամար .
Այնտեղ, մի գլգլան աղբիւրի ակին
Գիւղի հայ մեծերն հաւաքւեր էին :
Եկեր էր հայդուկ մի խոււր գինավառ՝
Գիւղի հայերը զինելու համար .
Եկեր էր ռեսը, տէրտէրն էր եկեր —
Այնտեղ էր գիւղի ամեն ազգասէր :

Խմբապետն էլաւ փափախը գլխին՝
Եւ ուսէն կախած շողշողուն մոսին .

- Եղբայրնե՛ր, կանչեց, դեռ քա՞նի տարի
Գազան թիւրֆին ձեռք մենք մնանք գերի :
Ռումենն ու բոլգարն, յոյնն էլան ռոֆի,
Փշրեցին լուծը արիւնոտ թիւրֆի .
Լոկ մե՛նք մնացինք գերի ու քշւառ՝
Մեր ինչքն ալ թողած քողերուն աւար :
Զարկինք Խանասը, թունդ էլաւ Սասուն,
Աշխարհը հնչեց հայդուկի անուն .
Մենք ուժով առինք բանկը Օտոման —
Հայերուս հոչակ ցնցեց Եւրոպան :
Ռոֆի կը կանգնին Մո՛ւշ, Կարին ու վան,
Ըռուսը կուգա մեզի օգնութեան .
Եւ մեր քաջերու արդար արիւնով
Կառնենք Հայաստան ծովէ մինչեւ ծով :

Յուզմունքի ծով էր որ էլաւ կարծես .
Կուրծֆերն ուռեցան մէկ մէկ սարի պէս .

Տէրութեան յուսավառ եւ ջերմ կաղօթէր ,
«Հայի Աստուածը ձեզ պահէ , քաջե՛ր . . .»

Եւ շարունակեց հայդուկը կրկին .

- Քսա՛ն հրացան ձեր գիւղի բաժին —
Թող եզներ ծախէ , ով որ եզ ունի ,
Ոչխար քող ծախէ , ո՛վ որ ե՛զ չունի ,
Թող ցորե՛ն ծախէ , ով չունի ոչխար
Եւ գնէ իրեն մի զէնք փրկարար .
Ձեր հոգուն մեռնիմ , ձմեռը չէկած՝
Թող այս իմ պատերն լինի կատարած :

- Դո՛ւ անհոգ կեցիր , հերոս անվեհեր ,
Ձայնեցին ռեսը , քաջերն ու տէրտէր ,
Կեցցէ՛ հայ բանակն ու ազատութիւն ,
Կեցցէ՛ հայոց մեծ յեղափոխութիւ՛ն . . .

- Խմբապե՛տ , ըսաւ հովիւն ալեւոր ,
Դպրոց չեմ տեսած եւ չեմ կարդացաւոր .
Գուցէ ա՛յդ է որ խելքս չորանի
Ձի հասնիր երբէք այդպիսի բանի :
Երկի՛րն այս , որ շատ , շա՛տ հին ժամանակ
Հայոց արքայի հողն էր անխանակ ,
Հիմա կը պահէ երեք ժողովուրդ —
Մէկը՝ մեր հայը եւ տանիկն ու քուրդ :
Կըսես որ ծանր է լուծը օսմանի ,
Որ մենք կը դատենք — քիւրքը կը տանի .
Բայց ես տեսեր եմ — ամենքն են քշւառ —
Ո՛վ որ գեղջուկ է եւ գրկած ռենջրար :
Կը տփան ծանր հարկի , պարտքի տակ —
Բոլորն անօք-ի եւ ձեռքը դատարկ .
Մինչ անոնց անվերջ արիւն — քրտինքէն
Հանդերը կարմիր կակաջ հագեր են :

Մէ՛կ է մեր տափը , մէ՛կ է մեր վարը .
 Մէ՛կ է մեր ցաւը — մէ՛կ է մեր նարը ,
 Ինչո՞ւ վեր առնենք գէնք մէկմէկու դէմ .
 Ինչո՞ւ մենք վառենք նոր կոփու ու ֆէն :
 Մեր քշնամին են բեկն ու հողատէր —
 Տանիկ մեծաւորն ու հայ փողատէր .
 Իսկ ամեն ազգի մշակն ու ռեւիչբար —
 Մեզ՝ գէնֆի ընկեր ու դատի՛ եղբայր :
 Որի՞նք է երկիրն ու որի՞նք կուտաք .
 Մեր ինչի՞նք են պէտք տէրութիւն եւ փառք —
 Երբ նորէն մտած քրտինք ու արիւն ,
 Նոյն հա՛րկն պիտի տանք մեր հայ տէրերուն :
 Մեծերու կոնի՛ւն է այս , իմ աղբեր ,
 Բռնեք մեզ խեղներս ալ մէջն են քաշեր —
 Որ ի՛նչ է ելնենք ու ջարդենք զիրար
 Տէրերու շահի եւ փառքի համար . . .

Լռեց Հովիւը . իր պարզուկ խօսքեր
 Դաշոյնի նման ումանց էր դպեր .
 Խմբապետն՝ կրֆէն յուզած կը դողար .
 Իսկ ռեսը տեղէն ցատկեց դողահար .

— Ամօք քեզ , հովի՛ւ , ներմակ մագերուդ .
 Ամօ՛ք է , քեզի պահիր այդ լեզուդ .
 Պատրաստ ունեցիր գառան խորոված —
 ձչաց ռես Յովան սաստիկ կատաղած :

Շա՛տ շատեր կային ծեր հովուին հաւան .
 Բայց վախէն չելաւ մէկ ծպտուն ու ճայն .
 Զարո՞ն էր միայն որ անվախ գոռաց .
 «Ճիշդ է մեր հովուի ամեն մէկ ասած —
 Ամօ՛ք մեր ռեսին , եւ ամօք անոնց ,
 Որ այստեղ կտրեր են կրակ ու բոց .
 Իսկ բեկի առաջ կը դառնան կատու
 Քանդելու համար տունն անտէր մարդու :

- Լռի՛ր, սրիկա, լռի՛ր անզգամ .
Այդ անգուսպ լեզուդ կտրել պիտի տամ .
Դո՛ւ քրտի աղջկա լկտի սիրահար ,
Դո՛ւ անօթի շո՛ւն , դու անխելք տաւար . . .

Զարոն վեր ցատկեց առիւծի նման .

- Կը պատռեմ , ըսաւ , այդ աղտոտ բերան .
Դո՛ւ վախկոտ ըստրուկ եւ լիրբ կեղեքող ,
Դու բեկի արնոտ ձեռքերը լզող . . . :

Մէջտեղ նետեցան հովիւն ու տէրտէր .

- Տեղդ նստի՛ր, Զարո , տեղդ , տնաւեր .
Ախրը նա ռեսն է եւ տարիքն առած .
Ի՛նչ ես գազանի նման գազազած :
Զարոյին այդպէս մի խօսիր , այ ռե՛ս .
Կատաղի է նա վարար գետի պէս .
Աչքին չերեսար ո՛չ մարդ , ոչ գազան
Երբ կուի ելնէ այդ սարի չորան :

Դադրեցաւ վէճը . բերին խորոված ,
Կարագ , մեղր ու սեր եւ քարմ լավաշ հաց ,
Ճառեր խօսեցան , իզձեր խանդավառ՝
Հայոց աշխարհի «մեծ օրւա» համար :

Իսկ բարի հովիւն այժմէն կը տեսնէր
վաղուա արիւնոտ , անմիտ կռիւներ .
Թշուառ հայն ելած սոված քրդի դէմ —
Դիակ եւ մոխիր եւ արցունք ու քէն :

Եւ իրեն քւաց , որ այդ խորոված
Մեռելի մի՛ս էր իր առջեւ դրած .
Ինքն ալ մի անարգ , անխիղն մարդասպան —
Սարսափէն գլխին քաշեց իր արան . . .

VIII

Յուլիս է պտղի եւ տապի շրջան,
Երբ երկինքն է վառ հնոցի նման.
Եւ շոգ ձորերու միջով Շատախի
Կը ծփա հունձքը եւ պատրաստ քաղի :

Արտերն ոսկեվարս, հովերէ ծածան՝
Գետափէն ելեր են մինչեւ կածան.
Ու ծայրն են քաւեր բարձր դարերուն
Կորեկի ոսկի արտերը ծփուն :

Հանդերն են նախշուն՝ գորգի պէս շքեղ՝
Շուրջը՝ ծառերու գմբխտի հեղեղ,
Եւ գետն, որ խոռով եւ որոտածայն
Կը հոսի ահեղ բողոքի նման :

Երբ ծղրիթներու երգը գրնգուն
Հնչեց արտերէն դեղնած հասկերուն,
Նորէն՝ յուսավառ եւ առանց հացի
Հնձելու ելաւ ամեն գիւղացի . . .

IX

Մուք էր տակաւին հաւը չէր խօսած .
Երբ դավուլ-գունան հնչեցին յանկարծ .
Արքնցաւ նիրհոյ գիւղը ցաւատանջ —
Սրտին ծանրացած ցաւ ու մղձաւանջ :
Դեռ նախիրն անգամ սարը չի գացած .
Դեռ ժամհարն ժամի դուռը չի բացած
Արդէն գիւղն ամբողջ ինկեր էր մամբա —
Բեկի հանդը կար այդ օր գուբարա⁽¹¹⁾ :

Հասուն հասկերու մի ծով էր անծայր .
Որ անոնց դէմը մեղմով կը ծփար .
Աղջիկ ու տղա, կին ու տղամարդ
Պիտի հնձէին Ազից բեկի արտ :

Այդ ստրկական անխախտ մի հա՛րկ էր,
Որ գեղջուկն հնուց միշտ վնարած էր՝
Հագար տեսակի տուրքի հետ մէկտեղ՝
Իր գոռ ու գագան տէրերուն ահեղ :

Որպէս զի հունձքը աւարտէր արագ
Երկու քեւ կային եւ երկու՝ բանակ,
Որոնց միջեւ բեկն եւ անարգ իր տունն
Ստեղծեր էին կատաղի մրցում :

Գիւղի ջոջերն ալ հայ — բուրդ հաւասար
Կուգային վառել ցեղային պայքար .
Թէ ո՛վ կը հնձէ իր բաժինն առաջ,
Ո՛ր ազգն է մարայիկ, ո՛ր մէկ ազգն է քաջ,

Իսկ անոնք — գրկած այդ գոյգ ժողովուրդ —
Կողոպտուած հայր եւ խաբւած այն բուրդ,
Մրցման կելնէին ճիւղերու նման,
Կամ ինչպէս մի գոյգ գումէշներ կուան :

Կերգէին անվերջ դավուլն ու գուռնան .
Մինչդեռ բեկն ու ռես, տէրտէրն ու մոլլան՝
Բազմած ծառերու հանդարտ շուքին տակ՝
Կընէին գրոյց եւ խաղ ու կատակ :

Արեւը հուր էր եւ օրը երկար .
Ու կը հնձէին անոնք անդադար .
Յոգնած նւագէ, յորդորէ՛ գգւած՝
Կը հնձէր անդուլ ամբոխն այդ անհաց :

Բեկը կայցելէր երբեմն բուրդ բաժին,
Որոնք քրտնաքալս եւ միշտ անբաժին՝
Ծառայք էին վայրի տէրերու
Ջէննէթի համար որ շատ էր հեռու :
Երկիւղած գլուխ կուտային բուրդ
Երբոր երեսնար գոռ բեկն ալեւոր .
Որ ի՛նչ է իրենց այդ կեանքը դաժան
Զի դառնար դժբախտ մի հազար անգամ :

Հայերուն կերքար բեկը ողորմած .
Անո՛նք միշտ խոնարհ եւ ահաբեկած,
Լուռ կը դատէին — դառն ու քրտնաքոր —
Միա՛յն բեկն իրենց չի նայէր խոժոռ :

Եւ կը հնձէին հրդեհի նման,
Որպէս բարձրացող հեղեղը յորդան —
Այն սարսափալար երկու ժողովուրդ —
Մէկը՝ հայ գեղջուկն ու միւսն՝ անբախտ բուրդ :

Հասկերու ծովը ետ ետ մղեցին

Եւ ելաւ դեղին մի մարգագետին .
Ո՛ր ոսկի մի հօտ փուած կարածէր —
Խարտեաչ հասկերու հօռչ բոցահեր :

Նոր Զուրարա կար վաղն ալ ռեսի արտ .
Յետո Աստուծո համար մանաւանդ .
Մինչ հունձֆի պայծառ արեւն հրահեր
Կայրէր գիւղացու հասունցած արտեր :

Երբ աստղերու հետ տուն կը դառնային .
Ալեւոր Զնդին ըսաւ Զեյլային .

- Ի՛նչ ողորմելի ստրուկնե՛ր ենք մենք
Որ այս ամենը անխօս կը տանենք :
Երկու ժողովուրդ ենք — երկու՝ բանակ .
Նա՛յն տիրոջ հլու , մէկմէկու՝ ներհակ .
Ու մեր տանջանքէն , քաղցէն կատաղած
Ժանիք ենք սրեր իրարու դիմաց :

(11) Զուրարա—Բռնի , անվճար համայնական աշխատանք

X

— Բո աջին մեռնիմ, գք-ա՛ ինձ, տէրտէ՛ր,
Ես օր ու գիշեր կրակն եմ ինկեր,
Ու կը խորովիմ, շամփուրն եմ գարկւած .
Ո՞ր մեղքիս համար ինձ պատժեց Աստուծ :
Դուռ ու դրացուն ենք ծաղր ու ծանակ,
Ամբողջ աշխարհի առջեւ՝ խայտառակ .
Զարը անցեր է որդուս առջեւէն
Եւ նա վագ չի գար այդ յիմար սէրէն :
Տէրտէ՛ր, դո՛ւ խօսիր անօրէն տղիս .
Այս բարկ կրակէն ազատիր հոգիս .
Յիշեցուր գեհեմն ու կայրի կարաս,
Կամուրջը մագի եւ գետն փրփրավագ :
Գուցէ վախենա եւ թողնէ իր եար,
Եւ նոր օր ծագի իր խեղճ մօր համար,
Ու բաց նակատով ես դուրս գամ նորէն՝
Առանց կարմրելու հայէն ու քրդէն :

Ու ռեսին գնաց ցաւատանջ Սանամ .
Եւ պետին հայոց յեղափոխութեան,
Որ երբ-ան խօսին իր գժւած տղին —
Որ թողնէ սիրո այդ մոլար ուղին :

Իսկ Զարոն այդ սէգ սարերու նման
Մնաց անյողողող, մնաց անսասան .

— Ես ո՛չ չարչի եմ եւ ո՛չ վաշխառու .
Մանկութեանս սէրը չեմ հաներ ծախու . . .

XI

Բերտրեներն վաղուց գիւղն էին դարձած,
Գառները հեռու արօտներ ելած,
Եւ կախուեր էին շուքերն իրիկւան
Հին հէքեաթներու դեւերու նման :

Մի ժայռէ բխող աղբիւրի փին
Նստեր էր Ջարոն՝ սրինգը բերնին .
Եւ այն կարկաչող ջրի պէս վնիստ
Կը հոսէր անոր երգը մարգարիտ :

— Երգըս ձեզի, մարմանդ հովեր,
Հեւքըս ձե՛զի, կանաչ սարեր .
Ձեզ, արօտներ եւ մատղաշ ջո՛ւր,
Ձեզ, գառներու հօտըս գրգուր :

Սիրտըս հո՛վ է, սիրտըս ծո՛վ է,
Սիրտս անրջա՛նք, անհուն քո՛վ է .
Սիրտըս ծի՛ղ է, վառ փթթեր է,
Սիրտս նունուփար, անմեռ սե՛ր է :

Հայրենի սա՛ր, գառ բազմեր ես,
Ջրիդ երգով ինձ կը կանչես .
Ես արծի՛ւ եմ սիրո քեւով —
Թոնեմ երթամ իմ եարիս քով :

Օրօ՛ր գառներ, օրօ՛ր սարեր,
Սրտիս մի նոր օ՛ր է ծագեր .
Երբ մութն իջնէ, լո՛ւ աշխարհ՝
Սիրտըս երգեր ունի պայծառ :

— Զարո՛ն՝, ա՛յ Զարո՛ն՝

— Հե՛յ ջան, է՛յ Զէյլա՛ա՝ . . .

Զֆացեր էին շուֆերն իրիկւա .
Ու գով մքնշաղն իջեր էր մեղմով
Որպէս բուրմունքի, գգւանքի մի ծով :

Եւ անոնք ինկան գիրկը մէկմէկու՝
Ինչպէս հողմավար թռչուններ երկու ,
Որոնք ահաւոր փոթորկէ մը վերջ
Կողջունեն գիրար հարաւ դաշտի մէջ :

— Նստիր իմ Զէյլա — իմ յոգնած եղնիկ ,
Եւ թող գրնգա քո ոսկի ձէնիկ .
Եւ ապրիմ սիրո քաղցր անջանք —
Մոռցած եւ աշխարհն ու օր ու տանջանք :

— Զարո՛, իմ հօօր, չիմարի ծառ ես ,
Դու արեւի պէս վառ ու պայծառ ես .
Թող դնեմ գլուխս այդ թիկնեղ ուսիդ
Եւ մտիկ ընեմ դիւքական երգիդ .
Ինձ շա՛տ են տանջեր լեզուները չար .
Ա՛յ շատ են դաղեր սիրտըս չարաչար .
Կուգեմ ես մոռնալ մի պահ ամեն բան —
Անվերջ թուֆն ու մուրն ու լացըս դաժան :

— Կարգ չէ այս, Զէյլա, այլ հոտած դիակ ,
Լացի ու արեան մի նեխած գետակ ,
Ուր տեղ անունով կրօնի, ազգի
Բաժներ են աշխարհն անթիւ բանակի :
Որ անոնք առնեն գէնք մէկ մէկու դէմ,
Որ անոնք գիրար ատեն ու ջարդեն,
Եւ շաշտ ապրին մեր տէրերն ահեղ՝
Ծաղրելով մեր ցուն ու արեան հեղեղ :

Ես դուրս պիտի գամ բուռն եւ համարձակ,
 Ուր կա գիւղացի, բանուր կամ մշակ,
 Եւ ըսեմ անոնց՝ իմ ջան, իմ աղբեր,
 Ինչո՞ւ միմեանց դէմ կուի էք էլեր:
 Ի՞նչ է մնացեր որ պիտի բաժնէք —
 Լոկ լաց ու գրկանք եւ շղթա ու վէրք.
 Մոռնանք մենք ժամը, մոռնանք մենք ջամին
 Եւ մի նար ընենք մեր անտէր ջանին:
 Ձէ՛ որ մենք միայն գրկանք ենք տեսած,
 Դառնն աշխատած ու դատարկ նստած.
 Թէ որ սրտով ենք ու քաջ տղամարդ —
 Մեր տէրերու դէմ պիտի վարենք մարտ:

- Ջարո՛ իմ կտրին, քեզ ողջ չեն բողներ,
 Քո բուրդը քամուն կուտան այդ շներ.
 Ես ալ կը մնամ սգաւոր ուրու
 Ջարդւած դիակիդ վրա ողբալու:

- Մի լար, իմ Ձէյլա, մի լար իմ անգին,
 Խեղճի պիտի գա ռենջբարն իր կարգին.
 Եւ կուռ շարքերով ու միախորհուրդ՝
 Պիտի ազատէ ամեն ժողովուրդ:

Բայց Ձէյլան կուլար բուռն ու անխնա
 Կարծես իր եարի դիակի վրա.
 Կուլար, կանիծէր կարգերն այն յիմար,
 Ու սէրը անգամ տանջանք էր անմար:

- Յիշիր դու անյաղք Դաւիթը Սասնա.
 Զրկւած եւ անհող գիւղացին է նա,
 Որ պիտի զարնէ քուրն իր կայծակին
 Մեր գոռ տէրերու յանցապարտ կրծքին:

XII

Քաղը վերջացաւ . կալի շրջա՛նն էր .
Հեռու սարերէ , արտերէ անբեր
Գեղջուկն իր բերքը կալ բերաւ մէջքով
Մի կտոր հացի պայծառ տեսիլքով :

Եկեր էր արդէն ահարկու շահնան⁽¹²⁾
Ժողուելու ննշիչ հարկը տէրութեան .
Հոն էր Ազիզ բեկ , անսիրտ վաշխառուն ,
Տէրտէրն ու հայոց յեղափոխութիւն :

— Կերգէր կալէ կալ գրկւած գիւղացին .
Կան արի , ա՛յ եզ , մեռնիմ քո կանին .
Երբոր կալն ելնի — ինծի քող ցորեն ,
Յարդն ալ կը պահեմ քեզ ձմրան պարէն :

Կա՛լն ելաւ . շահնան տարաւ տասնին մէկ .
Երկուքն ալ տարաւ անսիրտ Ազիզ բեկ .
Մէկին տեղ երեք առաւ վաշխառուն .
Բաժին մ'ալ տւին անյայտ աստըծուն :
Խմբապետն եկաւ ու զէնֆի հաշուին
Առաւ այն բերքի մնացած բաժին .
Կալին մէջ միայն հոգս ու յարդ մնաց ,
Եւ անհուն քախիծ եւ օրեր անհաց :

Նա՛ , որ յուսավատ հողերն էր հերկած ,
Գիշերներն անհուն իր ցանքն էր պահած ,
Հասկերն էր օծած առատ քրտինքով —
Տուն դարձաւ անյոյս եւ դատարկ ձեռքով :

Դեռ ձիւնը չեկած — փղափի նամբան
Պիտի նետուէր նա հառաչի նման .
Ու գրաստի պէս նա ձմեռն ամբողջ
Պիտի ծառայէր հասած բիրտ տիրոջ —

Որ առկայծ վառէր նրազն իր հէգ տան .
Ականջին չի գար ողբը իր կնկան .
Ու կանուխ գարնան նորէն երբքար հանդ .
Ի գուր վատնելու իր ուժն ու եռանդ :

(12) Շահնա — Կառավարութեան կողմէ բերեցրու
հարկահաւաքը

XIII

Դարբին Ավոն շա՛տ հող ունէր ,
Եզ ու ջորի եւ ոչխարներ .
Ունէր հազար մեղրի փեթակ ,
Քա՛նի հոտաղ , քա՛նի մշակ :
Շուրջը ունէր եօթը որդի՝
Շքեղ որպէս ոսկի գօտի .
Եւ սալն անոր միշտ կը զնգար
Կռելով խոփ , բահ ու մանգաղ :

Նա՛ էր միակ վարպետ դարբին
Մի քառասուն գիւղի միջին .
Շա՛տ յարգ ունէր , անո՛ւն ունէր —
Մեծ համբաւի ու ոսկու՝ տէր :

Ու մէկ հատիկ աղջիկ ունէր՝
Ծաւի աչքով ու շիկահեր ,
Պահւած աչքի լոյսի նման
Ինչպէս բարդի ելած փարթամ :

Անոր տան մօտ՝ խարխուլ , քշւառ՝
Քուրդ Հասոյի խրնիթը կար .
Կինը — Խաջէն ալ հացբերան
Գործերն կընէր Ավոյի տան :

Եւ Ռաշիդը — փոքր տղան —
Մօր հետ կուգար իբր օգնական .
Ու Մարոյի հետ անդադար
Երգ կը կանչէր ու կը խաղար :

Նա ձայն ունէր մեղրածորան՝
Յարդ ջրերու երգի նման .
Կերգէր վէպեր — «Լէյլի-Մէջնուն»,
«Խաջազարէն» ու «Սասնա տուն» :

Անոր յառած անհուն աչքեր՝
Մարոն յուզած մտիկ կընէր .
Թէ ի՛նչ քաջ էր այն մրայոն
Շքեղ հեծեալն՝ Սիամանթոն :
Կամ ի՛նչ մեծ էր Մէջնունի սէր ,
Որ Լէյլային սպասեր էր
Վարդաւիտէն մինչեւ գարուն
Լնի ափին՝ անհաց, անտուն :
Կամ ոնց հեծած հրեղէն ձին ,
Չեռքը բռնած թուր — կայծակին՝
Սասնա Դաւիթ կուի կերթար
Խեղն գիւղացու դատի համար :

Ա՛յ, մանկուքիւն դու լուսաբեւ ,
Արծուէն՝ արագ, հովէն՝ թեթեւ
Կանցնիս կերթաս անվերադարձ —
Խաղ ու երագ անհետ փշրած :

Վրնջան արար ձիերու նման՝
Անցան տարիներ անմեղ մանկութեան .
Բայց դեռ Մարոյի յուշերուն մէջ վառ՝
Ռաշիդի ոսկի ձայնը կը զնգար :

Իրեն կը քուէր որ վէպերն այդ հին —
Սիրով կարկաչուն, հեւքով՝ ողբագին
Ռաշիդն իրական կեանքէ էր հիւսած՝
Յաւով ու լացով ու արիւնով քա՛ց :

Եւ ի՞նչ է սէրը — կարօտ, յիշատակ ·
Յաւէտ բռնկող բոցեղէն փափաք,
Որի դէմ կրօնն ու անսիրտ տէրեր՝
Ահեղ ու անհաս պատուար են քաշեր :

XIV

Մարոն՝ հիւսած ծամը դեղձան՝
Ճակտին՝ ոսկի, վզէն՝ մերջան՝
Ժամը կերքար իր մօր կողքէն
Կափւի նման շորորալէն :
Երբ մթնշաղն կիջնէր խաղաղ՝
Մարոն ժամէն տուն կը դառնար .
Լուսնակն ինչպէս սարի տակին՝
Վառ ժպիտը աղւոր դէմքին :

Ու Մարոյին՝ քա՛նի մէկ մայր՝
Հարս էր ուզեր որդու համար .
Մէկին՝ «աղջիկ չունինք տալու ,»
Մէկին՝ «չենք տար աղքատ մարդու ,»
Մէկին՝ «դեռ փոքր է երախտան»
Տւին վնիռն ու պատասխան .
Եւ սեւ սրտով քամքեցին տուն .
— Տէրըդ մեռնի, աղքատութի՛ւն . . .

Բայց հէնց եկաւ կինը ռեսին
«Տիրոջ կամքն է եղեր ըսին ,
«Որ գոյգ տներն մեր հնամի
«Լինեն սիրով եւ խնամի» :

Եւ մեծ շուքով — պարով, խաղով,
Թէ հայ քէ քուրդ երգով, տաղով,

Սիրուն Մարոն նշանեցին
Ռես Յովանի քոքով տղին :

Եկաւ բեկը վայել փառքով .
Եկաւ , նստաւ Յովանի քով .
«Ա՛յ ռես ըսաւ , այդ ի՛նչ մալ է ,
Ա՛յդ ինչ կաքաւ ու մարալ է» :

Տէրտէրն ըսաւ , «Յովան , օրհնա՛ծ ,
«Տունըդ միշտ շէն պահէ Աստուա՛ծ ,
«Հարսըդ նախշուն եղունի՛կ է ,
«Ոսկի քեւով քիթեռնիկ է . . . »

Մոլլան ըսաւ , «Գքոտ քէոխվա՛ ,
Հգօք տունըդ կանգուն մնա ,
«Ալլահն պահէ ազիգ որդիդ
«Ու չի պակսի հացը տաշտիդ» :

Գզիրն եկաւ շատերու հետ
Ողջունելու իր տէրն ու պետ .
«Թո՞ղ որ անի քիւր քո տան ,
«Աքրահամու ցեղի նման» :

Բռներ էր գիւղի հինաւորց մէյդան
Բազմութիւնը մեծ՝ խեղն , գրկած դասին .
Կը հնչէր անվերջ հարց ու պատասխան
Խօսեցեալներու եւ սիրո մասին :

- Ինչո՞ւ Աւոյի աշկերտ Մհերին ,
«Աղջիկը փոքր է» ըսին , չի տւին .
- Ինչո՞ւ Բոգոյենց էն հոտաղ տղին
«Աղքատի աղջիկ չենք տար» վնեցին :

- Ոսկի որ կտրի էդ ռեսի որդին
Արժէքը չունի անոնց եղբնգին . —
Մի աղփատ ռեմիցրար տւաւ պատասխան .
Եւ անոր խօսքին ամբոյսն էր հաւան :
- Իմ աղբե՛ր, ըսաւ ծերունի Ջնդին,
Այսպէս է հիմա կարգը աշխարհին .
Մեր ժողովրդի իմաստուն խօսքով,
«Ուլն՝ իրեն ռտփով, գառն՝ իրեն ռտփով» —
- Բայց սէրը սրտի բա՛ն է, ա՛յ Ջնդի .
- Իսկ նա հարուստ է եւ ռեսի որդի .
Ու քանի դեռ կան այս կարգն ու բարքեր —
Աղփատ մարդն ունի ո՛չ պատիւ, ո՛չ սէր . . .

Ռաշիդն էր եկեր ու կերգէր յուզած՝
Հէյրան — Ջէյրանի կարօտը անսանձ,
Եւ սէրը անոնց անմահ ու բուրբան
Անցեալէն փքքող ծաղկոցի նման :

- Հէյրա՛ն, Հէյրա՛ն . . .
Էն սեւ քարէն որ ջուր կուգա,
Է՛ն իմ սիրտն է — արիւն կուլա .
Ամպն, որ կախւեր քուլա քուլա,
Էն իմ դարտն է սրտիս վրա :
- Ջէյրա՛ն, Ջէյրա՛ն . . .
Դու հագարան բլբուլի պէս
Հոգուս մէջն ես բացեր պարտէզ .
Ուր քո սէրը միշտ անքառալ
Պիտի ծաղկի վարդի նման :

Այդ շքեղ ձայնը Մարուն կը կանչէր ,
Մարոյի համար երգն այդ կը հնչէր .
Իսկ Մարուն զսպած հեկեկանքն ու լաց
Շարքաթի քսար ձեռքէն դրաւ ցած :

Հիւրերը բոյոր մէկ մէկ հեռացան .
Զարկաւ գիշերն իր աստղահիւս վրան .
Ու մանկութեան սէրը հոգու մէջ անմար՝
Մարուն մութի մէջ դեռ կը հեկեկար :

Եւ առաւ մայրը գլուխն աղջըկան
Ոսկեքեղ բանւած իր ուսին վրան .

- Սեւառ՛ր աղջիկ , բաւ է արտասուես ,
Բա՛ւ է մթի մէջ արեւըդ մաշես .
Մեր գլխին բո՛ւ ես դարձեր դու գուժկան ,
Սեւ պիտի բերես տանըդ հայրական :
Ի՞նչ եղաւ քեզի , չար ա՞չք դպաւ քեզ .
Ըսէ՛ , մէկ հատիկս , դու ի՞նչ դարտ ունես :
- Մատաղցու գա՛ռն եմ իմ ծնած օրէն ,
Սեւ բալտըս գրած — կապած իմ վզէն .
Հագիւ բացւեցաւ վառ վարդի նման
Ինձ նդակոտոր ըրին ու տարան :
- Սո՛ւս եղիր , աղջիկ , մեղա՛ քեզ , Աստուծ .
Ա՛յ , դու ապերախտ , դու ծամը կտրած .
Ո՞ր մէկ աղջիկն է քեզ պէս բախտաւոր —
Ռեսի հարսնցուն — հայրըդ՝ ունեւոր :
- Զփէր այդ տունը եւ իմ հօր ոսկին
Որին գոհ կերթաւ իմ կեանքն ու հոգին :

Ես ոչ մանգաղ եմ, ո՛չ խոփ, ոչ կացին,
Որ տանեն ծախսեն հասած գնողին :

- Մարո՛ւ այդ կա՛րգն է, Աստըծու պատւեր .
Ադամի օրէն այդպէս է եղեր
Ու պիտի երթա յաւիտեան այդպէս
մի չար դիպւածի, փչող քամու պէս :
Բոլորս ալ ունինք մեր ֆակտագիր —
Առանձին ֆամբա, տարբեր վագֆ ու ծիր,
Եւ նա է արդար, նա է իմաստուն
Որ կայրի հլու միշտ իր մեծերուն :

- Բայց սա՛ իմ գիրը սե՛ւ է, մայր անգին .
Սիրտըս՝ փշրած կուժ՝ վառ սիրոյս ֆամբին .
Ի՞նչ ընեմ ես այս քանդած սրտիս հետ .
Աչքերս դարձեր են պղտոր լացի գետ :

Շատ էր կարօտցած Մարոն Ռաշիդին,
Յուզող էր թախծոտ այն աղւոր դէմքին .
Ինչե՛ր չէր տար որ իր կողքին, նորէն,
Քակէր նա վէպի իր դիւթիչ հիւսկէն :
Բայց մտֆերուն մէջ դաշոյնի նման
Մխլած էր իր հօր պատւերը դաժան .
«Թէ մէկ ալ խօսիս այդ լակոտի հետ,
«Կը կտրեմ լեզուդ, կը նետեմ քեզ գետ» :

- Թռչուն լինէի եւ թեւ առնէի,
Ռաշիդի բանած հանդը քռնէի .
Նստէի ուսին, մնջէի անոր —
«Շա՛տ եմ կարօտեր քե՛զ իմ հեռաւոր» :

Մարոյի դէմքը հուր ու արեւ էր,
Մարոյի աչքերն՝ ահարկու նետեր .
Ռաշիդն ալ սիրտն էր բռներ արիւնտ՝
Հոգուն մէջ քալսիծ եւ անհուն կարօտ :

Գուցէ Մարոն ալ այն լինէր իրեն
Ի՛նչ եղան Լէյլան ու Խաջագարէն՝
Անբախտ Մէջնունին, Սիամանթոյին —
Քոցեղէն մի սէր եւ մա՛հ ցաւագին :

Ու կեանքն ալ, որ կա, մի անյայտ օ՛ր է .
Մէկին մուծ՝ մէկին ալ լուսաւոր է .
Աւելի արժէ մի սիրո վայրկեան
Քան մռայլ, անսէր մի մեծ յաւիտեան :

Գժւե՛ր էր արդեօք, այն ո՛վ էր լսեր
Այսպիսի յիմար — անհնար մի սէր .
Զե՛ որ նշանած աղջիկ էր Մարոն —
Երկուքի միջեւ կար ազգ ու կրօն . . .

Քայց սէրն ալ որ կա տե՛նչ է բոցակէզ —
Հրեղէն քոչո՛ւն դիւքիչ, հրագէտ .
Քաղցր ու ահարկու, անհար պատուիաս,
Յաւիտեան՝ անմեռ, յաւիտեան անհաս :

XV

Դավուլ — գուռնա հնչեցուցին,
Աղջիկ, տղա կայնեցուցին,
Եւ սկսաւ գւարթ շուրջսյար —
Բեկի տունը այն օր ֆա՛շ կար :

Հի՛ւրն էր տանիկ գաւառապետ,
Օգնականի եւ զօրքի հետ .
Որ գեղջուկներն լաւ իմանան
Ահեղ ուժը քիւրք տէրութեան :

Դրեր էին հարուստ սեղան՝
Հագար տեսակ բարիք վրան .
Հաւ, սեր ու մեղր ու խորոված —
Մրգեր, շարքաք եւ լավաշ հաց :

Եւ մեծ հիւրի, բեկի համար
Դեռ կը դառնար լեռնական պար —
Աշխոյժ ինչպէս փրփրուն գետակ,
Ծփանքներու պէս ներդաշնակ :

Ապա երգեց Ռաշիդն աղւոր —
Վէպերէն հին, երգերէն նոր —
Ինչպէս սարէն կարկաչող ջո՛ւր,
Պաղատանքի նման՝ տխուր :—

Մարոն յուզւած մտիկ կընէր .
Երգ չէր կարծես — այլ հատնում էր .
Անոր ջահել սի՛րտն էր բսես
Քակւեր արնոտ կծիկի պէս :

Երգ չե՛ր — ցաւ ու հեծեծա՛նք էր .
Իր խենթ սիրո արձագանքն էր .
Եւ անգուսպ լացն աչքերն խուժած՝
Դուրս նետուեցաւ Մարոն յանկարծ :

Իսկ գիւղի մէջ ողբ ու ծեծ կար .
Ամեն մէկ տան մէկ մէկ ասկեար
Բաժին հանած էր ռես Յովան —
Մէկ մէկ իշխան, մէկ մէկ գազան :

— Դէ՛, հա՛ւ բերէք, փիլա՛ւ բերէք,
Ձիերուն խո՛տ, գա՛րի բերէք,
Հարսը քող գա, շտկէ սեղան,
Բարձե՛ր բերէք, նստեմ վրան : —

Ու կսկսէր տո՛ւր ու տփռց
Եւ աղաղակ եւ լաց ու կոծ .
Ու մինչեւ լոյս՝ սարսափահար
Անոնց աչքին փունը չէր գար :

XVI

Գետի այն կողմը, ուր անտառն էր խիտ,
Մարոյին գտաւ իր սիրած Ռաշիդ.
Եւ մեղմով դպաւ այն ֆնֆուշ ուսին —
Լացող Մարոյի վարարող ուսին —
Գիշերն՝ բուրմունք էր, բոլոր էր լուսնակ.
Եւ գետը բաշովն իր փրփրակուտակ՝
Կարշաւէր խոռով՝ մի երգով անեղ —
Անոնք դէմ դէմի կանգնած սիրագեղ:
Եւ գրկախառնում, եւ ժպիտ ու լաց —
Երկու հրաբուխ մէկէն բռնկած.
Եւ այդ բոցավառ, բուռն սիրո առաջ
Եւ վախ, եւ կապանք ըրեր են նահանջ:

- Ա՛յ ետ չեմք դառնար մեր տառապանքին,
Չեմք գոհեր մեր սէրն ուրիշի կամքին —
Ըսին եւ առին փախուստի նամբան,
Հեռու, անմատոյց մի բարձունք հասան:
Վիթխարի ժայռեր ելած չորս բոլոր,
Վարն անդունդն էին ու ձորերը խոր.
Մենաւոր մի ծառ եւ մի պաղ ազրիւր —
Դաշն որպէս սրինգ — սիրո պէս մաքուր:
Վարը՝ արածող գառներն ու ոչխար՝
Փռւած վզնոցի պէս մարգարտաշար.
Եւ Զարոն՝ առած սրինգը բերան՝
Կածէր իր սիրո տրտում շարական:
Մի ժայռի նեղքէն գիւղը կերելար,
Եւ ծուխն, որ կելնէր մեղմ ու օդապար.
Հեռու, ձորն ի վար գետի լոյծ իրան՝

Գալարւած հսկա մի օձի նման :

Ռաշիդը վնոեց Ջարոյին երբ-այ
Եւ իրեն սիրո գիրքն անոր բանալ .
Իրնեց վիճակէն նա՛ կը հասկնա —
Ձէ՛ որ ողջ գիւղի դէմ ցցւեր էր նա .

Մարոն սրտատրոփ՝ վերէն կը դիտէր .
Ե՛տ կանչեց Ջարոն յարձակող շներ .
Սրտագին ողջոյն . . . խօսէրու հեղեղ —
Քաշւեցան տակաւ մի գով , ծածուկ տեղ :

- Ռաշի՛դ իմ աղբեր , շատ է դժւարին
Անտովոր սիրո այս անկոխ ուղին .
Ես այ կը ֆալեմ — սակայն ամեն օր
Հոգիս կը խոցեն իժերն քունաւոր :
- Դէ՛ , անշուշտ մի օր կը լոեն կիրքեր —
Եւ գիւղ կը դառնամ — աղքատ տունը մեր .
Եւ կամ կը գարնենք կերք-անք մինչեւ վան
Այն տեղ մարելու գործ ու ապաստան :
- Բարով դուք հասնէք ձեր նպատակին ,
Բա՛ց է ձեզ համար իմ սիրտն ու հոգին :
- Ասուած քո սրտի համաձայն տա քեզ ,
Բարով վառ սիրուդ , մուրադիդ հասնես . . .

Ետ դարձաւ Ռաշիդ՝ հետը հաց ու կաթ
Եւ յոյս եւ կորով եւ սէր խանդակաթ .
Ու մի ողջ շաբաթ այս վէս բարձունքին
Խմեցին անոնք սիրո հուր գինին :

Գգւանք ու խաղեր . . . յետո խօսէր լուրջ .
Ծովափնեա ֆաղաք . . . եւ շքեղ անուրջ .

Թախսիծ ու հատնում . . . վախ ու հեկեկանք .
Ու նորէն համբոյր ու նորէն գգւանք . . .

Երկինքն էր փլեր ծեր ուսի գլխին —
Իր տան հարսնուն փախած քրդի հետ .
Չէ՛ նա իր որդուն ալ չէր յարմար կին,
Օժի՛տ թէ տային անոր ոսկի գետ :

Եւ կինը մամբեց — նշանն ուզեց ե՛տ,
Որ իր տան պատիւն անաղարտ մնար .
Պատի՛ւն, որ նա եւ պապերն իր բանգէտ
Շահեր էին բիրտ բռնութեամբ յամառ :

Ավոն կատդեր էր, Ավոն էր գագան —
Չար ու յխակալ, վայրագ ու դաժան .
Իսկ մայրն ալ անվերջ կուլար ու կըսէր,
«Մարոյիս մեռնեմ, սո՛ւրբ է անոր սէր . . .»

Ժողով սարֆեցին պետերը հայոց՝
Սրտերը կրֆի, վրէժի հնոց .
Պէտք էր Ռաշիդը՝ նոխազը դառնար
Հայ կնոջ պատւի սրբութեան համար :
Տէրտէրը բերաւ խաչն, Աւետարան .
Ու երդում ըրին — մի երդում դաժան —
Իրենց ուսերէն գէնք չի դնել վար
Մինչեւ Ռաշիդի մթնէր օրը վառ :

Իսկ պառաւ Խաչէն իր տունն էր մտած՝
Սիրտը մորմոճով եւ ահով պատած .
«Այս ի՛նչ ճիւն բերիք, մօրդ գլխին, որդի՛,
Իմ ոսկի ձայնով, ջան իգիթ որդի» :

Եւ դաժան մի մէջ իջեր էր գիւղին,
իջեր, ծածկեր էր հանդերն եւ ուղին .
Մէզի մէջ երկու ազգեր հարեան
Զայրութով ելած միմեանց հանդիման :

Մի տղա անսիրտ ու նեղ սրտով
Տեսած էր անոնց սարի քաղստոց .
Եւ հայ ջոջերուն պատմած էր իսկոյն —
Խոււրն ելաւ քամբա աղամա մթուն :
Եւ սարի կողէն՝ գողերու նման՝
Զգոյշ եւ անձայն ժայռերը ելան :
Աղբիւրի ակիւն , այն ծառի տակին
Փռւած էր անոնց խոտէ անկողին :

Վեր ցատկեց Ռաշիդ , տեսաւ լուսնի տակ
Մի խոււր՝ ձեռքն առած զէնքեր ու դանակ՝
Վատօրէն իրենց վրա կը խուժէր :
Մարոն ալ արդէն ռոտի էր ելեր :

Զէնքի մի պայթում . . . ու Մարոն ոչաց ,
Ռաշիդն էր ինկեր կուրծքէն զարնւած .
Խլած Ռաշիդի արիւնտ դաշոյն՝
Խմբի դէմ ցատկեց հէգ Մարոն իսկոյն :

Մէկալ քարացած կեցաւ լուսնի տակ՝
Հոգին սարսափի մի ծով անյատակ .

« Հայեր՝ եմ , կանչեց , դրացի , քանչւո՛ր . . .
« Կուրծքս ալ պատռեցէք , սի՛րտս ալ վիրաւոր :
« Զեք ի՞նչ էր ըրած ա՛յս շքեղ տղան ,
« Աղքատ այս մշակն ու լաւ հարեւան .
« Հայ կնոջ պատիւն քէ փրկել կուզէք —
« Բեկի դէմ պէտք էր ուղղէիք ձեր զէնք » :

Մէկ մը Ռաշիդի վրա կը նետուէր ,
Մէկ մը իր արձակ մագը կը փետուէր .
« Վե՛ր կաց , քաղցրախօս իմ կտրիմ Ռաշիդ ,
« Վե՛ր կաց , ես մեռնիմ կամաջ արեւիդ » :

Եւ այս անպաշտպան աղջկա դիմաց
Կայնած էր խումբը շփոթ ու պարուած .
Իսկ նա լալագին եւ խելացնոր
Կը դառնար անդուլ ցնցումով մի նոր :

- Ա՛յ բաւ է Մարո՛, ոչաց խմբապետ,
Ի՞նչ ունիս քոյի այս լակոտի հետ .
Շո՛ւն է ազգն անոր եւ քունաւոր ի՛ժ .
Աստըծուն մեռնիմ, գտաւ իր պատիժ :
Վա՛տ է քո լացը եւ վիշտդ՝ տգեղ,
Գետիկն կը մտնէր ով լինէր քո տեղ .
Անգղերուն յանձնէ դու քո սիրական —
Բլբուլի ձայնով այդ լիրք սրիկան :
Իսկ դո՛ւ ժամ գնա, աղօթ-իր ու լա՛ց,
Գուցէ քեզ գք-ա ողորմած Աստուած
Եւ սրբէ անջինջ մուրը նակատէդ,
Այն որ հօրդ տանը քսեցիր յաւէտ :—

Մարոն նայեցաւ մի պահ այդ խմբին,
Մէկ ալ իր անշունչ պառկող Ռաշիդին,
Կարծեց գայլերու վայրագ վոհմակն էր
Ոռնալով իրենց վրա յարձակւեր :

Ու ե՛տ, ե՛տ փախաւ՝ գայլերն ետեւէն .
Մէկն իրեն հասաւ ու բռնեց փեշէն .
Մարոն՝ սարսափէն, ցաւէն խելագար՝
Իր կուրծքը խրեց դաշոյնն այն պայծառ :

Երբոր բացեցաւ ոսկի լուսարաց՝
Գիւղին մէջ փրթաւ աղաղակ ու լաց .
Երկու ծեր մայրեր սեւ լաթեր հագան,
Երկու ժողովուրդ միմեանց դէմ ելան :

XVII

Մերկ ու վիթխարի մի ծեր ապառաժ
Կախւեր է դալար մի մարգի վրա,
Ուրկէ կը բոխի աղբերակ մը խաժ,
Շուրջն ալ՝ դարաւոր մի անտառ հսկա :
Ապառաժի տակ՝ քարակոյտերէ
Ելած է մի պատ կիկլոպեան դարի .
Հոն՝ գիշերները գայլէ, գողերէ
Կը պատսպարուէր հօտը ոչխարի :

Այնտե՛ղ էր նորէն հօտը մակաղած՝
Այն խարտեաշ աշնան խաւար գիշերով .
Հովիւն ու Զարոն դէմ դէմի նստած՝
Վառուղ խարոյկի ոսկեփայլ լոյսով :

Եւ մի քիչ հեռու շները արթուն՝
Աչքերով մուրը կը խուզարկէին .
Մտիկ ընելով հովի սոյլերուն,
Անտառի հեւքին եւ գետի երգին :
Վառուղ խարոյկի բոցերու ներքեւ
Բռնկեր էին դէմքերն այդ երկու՝
Յնցող յուզմունքէն դէպքերուն այն սեւ
Եւ մթով գործւած ոնրին ահարկու :

- Ա՛յ իմ ժողովուրդ, դարերով տանջւած,
Դու ինչո՞ւ մտար անմեղ արեան տակ .
Այդպիսի ոնիր վէպով եմ երգած —
Այդպէս ահաւոր եւ անօրինակ :

Հաւատա՛, հովիւ, այնտեղ լինէի
Կուրծքըս կընէի ես ամուր վահան,
Քարով, բռունցքով կը ջախջախէի
Գանկերն անոնց չար, ձեռքերն մարդասպան :
Ա՛լ ի՞նչ երեսով մէկմէկու նայինք,
Եւ ինչպէ՛ս ուտենք մենք իրարու հաց .
Մեր հոգուն իջած ծանր նախատինք,
Ալ ո՛չ հարեւան, ո՛չ քանչւոր մնաց :

- Եւ այդ սկիզբն է, լույ, Ջարո՛, որդի,
Այսօր մթի մէջ կը մղենք պայքար .
Վաղը լույսով է որ կուինք պիտի —
Արեան ծովի մէջ խեղդելու զիրար : —

Շները յանկարծ տեղէն ցատկեցին
Եւ կատաղօրէն առաջ նետուեցան .
Հովիւն ու Ջարոն մի ժայռի ետին
Մտան՝ սեղմելով իրենց հրացան :
Այն կողմն, ուր շներն էին յարձակած՝
Պայքեցան գէնքեր, ե՛ւ կանչ, ե՛ւ աղմուկ .
Մինչ դիրքի ետեւ սողալով կամաց
Մի խումբ կայնեցաւ մթի մէջ ծածուկ :
Եւ մէկէն զարկող կայծակի նման
Իջան հարւածներ անխնա եւ շատ .
Դժբախտ հովիւներն՝ նոյնիսկ չի կրցան
Թշնամու դէմ գալ մականտ — առ մականտ :

Եւ դիրքերու մէջ՝ ջարդւած, արիւնոտ
Ու մարած քողին հովիւներն արի .
Քշեցին, տարան գիւղի անտէր հօտ
Մթին կողերէ այն Արնոս սարի :

Վիրաւոր Ջարոն երբ եկաւ ուշքի՝
Զգաց որ ձեռքը դատարկ էր ու պա՛ղ .

Գեւմբն էր ողողւած արիւնով վերքի,
Մօտն ալ հովիւը պառկեք էր խաղազ :

Եւ յիշեց արագ դարձող դէպքերն այն —
Շներու հաջոցն ու գեմքի պայթիւն,
Վազքը դէպի դիրք՝ ձեռքին հրացան,
Մի ծանր հարւած . . . ապա լուսթիւն :
Շուրջը նայեցաւ . դեռ խարոյկն էր վառ՝
Պայծառ բայց շիջող մի յոյսի նման,
Եւ մուքն էր կախուեր ծանր որպէս կապար,
Կը լսէր միայն աղբիւրն ողբաձայն :

Գրկեց հովիւը, տարաւ ջրի մօտ —
Խարոյկի լոյսը վրան էր գարկեր,
Լւաց վերքերը եւ դեմքն արիւնոտ
Մինչեւ նա մեղմով բացաւ իր աչքեր :
Վերքերու վրա դրին խանձուած բուրդ
Եւ շապիկներէն առին վիրակապ .

- Գնա՛ արթնցուր գիւղն ու ժողովուրդ,
Վազի՛ր, Զարո ջան, դէ՛, վազի՛ր շտապ . . .
Գողը տնէն է — այն ալ տանուտէր .
Ամեն քայլ կարգին չափւած ու ձեւած .
Բայց նա չո՛րս ոտքով քակարդն է ինկեր,
Եւ անկէ պիտի չելնէ անկասկած : —

Հավա՛ր ելէ՛ք, հօ՛ւրը տարան . . .
Կանչեց Զարոն ձայնով ուժգին .
Ու տնէ տուն «տարա՛ն, տարա՛ն»
Հնչեց տխուր, ողորմագին :

Ո՛վ գեմք ունէր — գե՛մք առաւ հետ .
Ո՛վ գեմք չունէր — բահ ու մանգաղ ,

Ելաւ որպէս մի վարար գետ
Ժողովուրդն այն հեզ ու խաղաղ :

Երբոր հասան ծեր հովիւի մօտ՝
Նա գայրոյթէն նստած կուլար ,
Բարի դէմքը դեռ արիւննտ ,
Եւ ջարդըւած եւ ուժասպառ :

— Բաց կ'ա միայն երկու նամբա —
Մէկը՝ հովտէն դէպի Բարվար ,
Մէկն ալ ուղին է այն Տափա
Արնոս սարէն՝ Մոկաց աշխարհ :

Զարո՛, Տափա ուղին դու առ
Քաջերու հետ արագ , անվախ .
Մենք ալ կիջնենք դէպ գառ ի վար
Մեզ հետ առած բահ ու մանգաղ :

Զարոն հետն առաւ քառսուն տղամարդ,
Թէ՛ հայ եւ քէ՛ քուրդ առանց խորութեան ,
Համբան գառ ի վեր , նամբան էր անհարթ —
Ու կը վազէին փոքորկի նման :

Բլրի մը վրա իր Զալոն տեսաւ —
Իր հաւատարիմ եւ հուժկու շունը ,
Լեզուն՝ դուրս ինկած , արիւնաքաթաւ ,
Կռպերուն շա՛տ մօտ՝ անվախնան քունը :
Զարոն որ տեսաւ կաղկանձեց տխուր
Եւ հագիւ շարժեց իր պոչը բրդոտ .
Ուզեց վեր կենալ — բայց աւա՛ղ , ի գուր .
Ու Զարոն նստաւ իր մեռնող շան մօտ :

Սարի ետեւէն ելած էր լուսին .
երկուքի աչքէն արցունք էր կախուած .
Մէկն էր անձնատուր տխուր օրհասին ,
Մէկն ալ յուշերու կծիկն էր ֆակած :

Եւ թողին Չալուն այն բլրի կատար ,
Ու սարի հովը շնգշնգա օրօ՛ր .
Նա կեանքն էր գոհած գիւղացու համար —
Մի պայքարի մէջ գոռ ու սհաւոր :

- Ինչո՞ւ ժանգոտ է ամեն մէկիդ դէմք ,
Ինչո՞ւ դուք բաժան — բաժան կը ֆալէք —
Քրդերը՝ մէկ խումբ եւ հայերը՝ մէկ —
Ա՛յդ է որ կուգեն արդէն ռեսն ու բեկ :
Մեր միջեւ դիա՛կ , մեր միջեւ արիւն
Նետեր է անգուք եւ անարգ մի ձեռք .
Ա՛յդ դժբախտ տո՛ւրքն է մեր նենգ տէրերուն —
Որ գերեւն մեր կեանքն ու խլեն մեր բերք :
Թէ որ մենք հօտը ետ պիտի խլենք
Հերոսներու պէս՝ մեր կեանքի գնով ,
Մենք «ջա՛ն» կանչելով՝ մա՛րտ պիտի մղենք
Եւ ընկնենք սիրո յաղթական ժպտո՛ւլ . . .

Վերջին կատարն էր եւ վերջին՝ կածան
Դէպի այն կողմը սէգ Արնոս սարի .
Երբ հեռու , հովտի միջին երեւցան
Երկա՛ր շարաններ ֆշող ոչխարի :
Զարոն պատրաստեց ռազմի ծրագիր .
Բաժնեց ընկերներն երկու խմբերու .

- Տահի՛ր , դու սարի լանջէն յարձակիր ,
Մհե՛ր , բուքի պէս թիկունքէն զարկ դո՛ւ .

Ես ալ Մոկաց կիրն կիջնեմ իմ խմբով .
կը կտրենք փախի միակ քանապարհ .
Ժայռերու մէջէն, ծառերու շուքով
Թշնամու վրա կելնենք աննշմա՛ր :

Ըսաւ . համբուրեց ամենք մի առ մի .
Ու բոլորն ընկան մէկ մէկու վզով .
Եւ արագ՝ որպէս փայլակ ու քամի՝
Կուրի դիմեցին առտւա լոյսով :

Գիւղի դարաւոր կեանքի ընթացքին
Այսպէս փառաւոր կուր չէր եղեր,
Այդպէս կորո՛վի, այդպէս մոլեգին
Զրոյց իսկ չունին գիւղի աշուղներ :

Գողերն յուսահատ եւ բուռն կուեցան,
Բայց ալ դիմադրել իրենց հնար չէր .

— Քա՛ջ էք ու հզօր, ձեր ջանին դուրքան
Մենք վար կը դնենք մեր անզօր զէնքեր :

Կանչեց մի դիրքէ Չավուշ Սուլէյման —
Անզէն ու ձեռքը վերքերէն կարմիր —

— Ա՛յս, մեզ գող ըրաւ կարիքը մեր տան
Թող մեր երեսին ք՛քէ ողջ երկիր :—

Յաղթական խուճրը — Չարոն՝ խմբապետ —
Զինաքափ ըրին գողերն այդ քշւառ .
Քշեցին բերին գիւղի հօտին հետ՝
Գերբիներն այդ խեղճ ու լեղապատառ :

Կէսօ՛ր էր արդէն, երբ նորէն ոչխար
Շուռ դպաւ դէպի ծանօթ արօտներ .
Ու գիւղն հրմանաճէն, յոյզէն խելագար՝
Մէկ մը կը պարէր, մէկ մ'ալ կարտասուէր :

— Իմ արե՛ւ վկա, խօսեցաւ Մհեր,
Միուք-իւնն որ կա մեծ է եւ հզօր .
Գիւղացին այսպէս քշւառ չէր լիներ
Թէ իր քշնամին գանաչէր մի օր :

XVIII

Գիւղ դարձան Ջարոն եւ իր ընկերներ
ինչպէս յաղթական զօրք ու զօրավար .
Ժողովուրդն ամբողջ դէմն էր գնացեր՝
հանդակաթ սիրով, ցնծութեամբ վարար :

Երբ հասան գիւղի մեծ հրապարակ՝
Ջարոն բարձրացաւ մի քարի վրա .
Շուրջը մարդկային բարձրացող կոհակ .
Կանչեց յուզմունքով —

— Իմ աղբեր, բրա՛ . . .

Մենք բոլորս՝ ոեկջբար, մենք բոլորս քշուա՛ն,
Դատեր ենք դատըն՝ անհաշիւ դարեր .
Դատեր ենք բեկի, տէրութեան համար՝
Մեր ձեռքը՝ դատարկ, մեր տունը՝ աւեր :
Որքա՛ն եղեր ենք մենք խոհեմ ու լուռ
Մեր բեռն է եղած աւելի մնշիչ :
Մեր լացն ու քրտինք քափեր ենք ի գո՛ւր,
Մեր ականջի մէջ է մեռեր մեր միջ :

Երէկ հունձք ըրինք ու ժողեցիներ բերք,
Ո՞րի տուն մտաւ մի բուռ իսկ ցորեն .
Մենք խեղագարւած զիրար կսպանենք —
Երբ մեր մանուկներն «հա՛ց, հա՛ց» կաղերսեն :
Դռներու շէմֆին՝ սեւ հագած մայրեր,
Եւ մեր ձեռքին մէջ արիւնտ դաշոյն .
Իսկ բեկը այսօր արեան անտարբեր՝
Կը ցանէ մեր մէջ նոր կռիւ ու թոյն :

- Հերի՛՛ք է ոռնաս քաղցած շան նման —
Կանչեց գայրագին բեկի մէկ ծառան .
 - Լոկ մահը կրնա կապել իմ լեզուն ,
Ո՛ւր մնաց բեկի դռան կապւած շո՛ւն . . .
 - Ելան քեզ գիւղի հովիւ կարգեցին ,
Որ դու պատուհա՞ս դառնաս մեր գլխին —
Գոռաց ամբոյսէն մի հայ ազգասէր .
Ու շարունակեց Ջարոն անտարբեր՝
 - Մեր դատի համար , մեր հացի համար
Մէկտեղ կուեցանք — քէ հայ եւ քէ քուրդ .
Ա՛յդ մեր տէրերուն բնաւ դիւր չի գար .—
Այդ լա՛ւ իմացիր , տանջւած ժողովուրդ :
Ո՞վ էր որ տարաւ ոչխարը սարէն .—
Գողերու մի խո՞ւմբ , քշնամի մի ցե՞ղ ,
Ո՛չ . մեր որք գիւղի տէրերն անօրէն —
Մեր ոես Յովանը — Ազիգ բեկն անեղ :
- Կատղած մի խմբակ վայրագ աղմուկով
Ջարոյի վրա յարձակւիլ փորձեց ,
Բայց ժողովուրդը՝ բրով ու ձեռքով՝
Այդ խմբին տաւ փառաւոր մի ծեծ :
- Կանգնած էր Ջէյլան ծեր Ջնդու կողքին՝
Անսահման յուզմունք իր աղւոր դէմքին .
Իսկ պառաւ Սանամ՝ ժամը ծնրադիր՝
Աստըծուն կրնէր ազօք ու խնդիր :
- Դեռ երբէք մէկի չեմ խօսած ես չար .
Բեկին ու ոեսին ես չեմ գրպարտեր .
Ինչ որ եղեր է թող գիտնա աշխարհ ,
Տահի՛ր , այստեղ բեր դու մեր գերիներ . . .

Եւ ժողովուրդը լուռ, արձանացած
Կը դիտէր գողերն այն սարսափահար .
Անո՛նք ալ այդ խեղճ գիւղն էին ծնած —
Իրենց պէս գրկւած, իրենց պէս քշուած :
Բոլո՛րն ալ ծանօթ ու չարքաշ մարդեր,
Ամենքն ալ քաղցած քէ հայ եւ քէ ֆուրդ .
«Ի՞նչ դեւ էր զանոնք աւագակ ըրեր»
Հարց կուտար գիւղի շշմած ժողովուրդ :

Խօսեցաւ յուզւած, ալիխառն մի մարդ,
Ամենքին ծանօթ Զավուշ Սուլէյման .

— Ի՞նչ որ մենք ըրինք անսի՛րտ էր — նամարդ .
Ինչպէ՛ս ես ըրի այս սոսկալի բան . . .

Այս տարի հունձէն ինձ բան չի մնաց .
Բեկին ու ռեսին իմ բախտը լացի,
Ըսին . «Քալանիք, քեզի կուտանք հաց» .
Տո՛ւնս անօթի էր, ու ես գնացի . . .

Զի մտածեցի — ո՞վ տարաւ իմ բերք,
Ո՞վ խլեց պտուղն իմ դառն վաստակի .
Զարո՛, օրհնէր հօգօր քո այդ ձեռք,
Անոր հարւածն էր ինձ բերաւ ուշքի :

Դեռ հերիք չէին այն հողերն ընտիր,
Որ խլեր էին գիւղացու ձեռքէն,
Բաւ չէին այնքան հօտերն ու նախիր,
Եւ մեծ բաժինը գիւղացու բերքէն,
Հիմա ալ ինձ պէս անբախտ մարդերով
Կը գողնան գիւղի ապրուստը վերջին .
Որ մեր դռներուն նստին հոգսն ու սով
Ու հացի համար ծախսենք մեր հոգին :—

Կը վագէր լացը այտերէն իր վար
Կրակի ալրոյ դառնութեամբ վարար .
Անոր հետ կուլար ամբոյսն այդ անմար՝
Իր ողորմելի, որք կեանքի համար :

- Մենք շա՛տ ենք լացեր, գոռաց Սուլէյման,
Ա՛լ ժամն է հասեր բռունցքի, գարկի .
Ելնե՛նք, ժողովո՛ւրդ, կուռ ու միաբան՝
Ուժով տէր դառնանք մեր կեանքի, ինչքի :
Ելնենք մեր պատուի, մեր հացի համար —
Մենք հիմա ո՛չ հա՛ց ունինք, ոչ՝ պատիւ .
Մէկտեղ մենք քաջ ենք հզօր, անհամա՛ր,
Մեր շարքերը՝ կուռ մեր շարքերն՝ անքիւ :

«Երբ-ա՛նք» ոչաց ծերուկ Ջնդին,
«Երբ-ա՛նք» կանչեց մի պառաւ կին :
Եւ մարդ ու կին, տղա ու ծեր
Բուռն ու անգուսպ եւ անհամբեր՝
Պահանջեցին «երբ-ա՛նք, երբ-անք . . .»

Մահակ ու զէնք, բահ ու կացի
Կը հռնային սպառնագին .
Կորած էր քէն, կորած էր ա՛հ,
Եւ ժողովուրդն մեծ ու անմահ
Ելաւ կուի կարմիր ցամբա :

XIX

Առջեւէն ինկած Ջարոն ու Չավուշ՝
Բազմութիւնն՝ որպէս բարձրացող հեղեղ՝
Փոքորկած մի նոր խեցնութեամբ անուշ՝
Կարշաւէր դէպի բեկի տունն ու տեղ :

Ինչպէս որ կելնէ բուֆը ահաւոր՝
Աշնան տերեւներն քշելու համար,
Ելած էր ամբոխն այն հեղեղաւոր —
Երէկի ստրուկն ու ռենջբարը համր :

Կանգներ էր շքեղ այդ հօրը հսկան՝
Տէրերու լուծէն եւ երկիրդէն գերծ .
Յցեր էր ահեղ եւ սպառնական
Հարւածող բազուկն իր շղթայագերծ :

Գոռ բեկն էր նստեր վերի պատշգամ .
«Ի՞նչ է պատահեր» նա կը մտածէր .
«Կամ ապերախտ են եւ կամ անգգամ
«Այս ողորմելի եւ երկչոտ մորտեր» :

— Պետո՛, տղաքը դու պատրաստ պահիր
Այս ծոերու հետ ընենք մի քիչ խաղ .
Ներկենք բլուրը արիւնով կարմիր,
Որ սովրին լինել խելօք ու խաղաղ . . .

Եւ կը բարձրանար ամբոխն այն յուզած՝
Ինչպէս ովկեանը մրրկի պահին .

Երբ բեկի վարձկան ուժերը յանկարծ՝
Ծածուկ տեղերէ խիստ կրակ բացին :
Կանգ առաւ ամբոյսն ինչպէս մի կռակ ,
Որ պիտի նետուի ժայռերու դիմաց .
Հոնացին ուժգին բախերն ու մահակ .
Նորէն սկսաւ բուռն առաջախաղաց :

Ու վերքը կրծքին՝ վարդերու նման՝
Այն գոռ կուրի մէջ քանինն՝ր ինկան .
Բայց ոչինչ կրցաւ փակել արշաւն այն՝
Այդ հեղեղաշունչ , ահեղ բազմութեան :

Երբ մութը իջաւ , նորէն . այն գիշեր
Մարա՛ծ էր արդէն աստղը բեկի տան .
Հետն առած ռեսը , ինչքերն ու յուշեր՝
Սարի այն կողմն էր գտած ապաստան :

Լոյսը չի բացւած՝ մեծ տո՛ւնն էր լիւած՝
Անհնար ու վառ երագի նման .
Սարսափի նման՝ դռներն էին բաց ,
Ամեն կողմ դեռ թաց՝ հետքերը արեան :

Բացին ամբարներն հսկա ցորենի
Եւ մատանն՝ իւզով ու մեղրով յորդան .
Բաժին հանեցին ամեն մէկ տունի
Գոյքերը ռեսի , Ազիզ բեկի տան :

Քանդեցին ամեն դուռ ու պատուհան ,
Յետո հրդեհի տւին այդ տներ .
Բայց անոնք՝ որպէս բռնութեան նշան՝
Սեւցած սլատերով կանգուն էին դեռ :

XX

Զէին խմած — գինով էին ,
Հարսնիք չկար — կը պարէին .
Եւ կը զնգար թաղէ ի թաղ
Հպարտ գիւղի երգն ու ծիծաղ :

Աշուն էր խած ու գունագեղ —
Վառ գոյներու դիւթիչ հեղեղ ,
Եւ սարերու սէգ կատարին
Նոր էր իջեր ճիւնն առաջին :

Հաւաքներ էր գիւղի մէյդան
Ամբոյսն այն քայն ու յաղթական .
Եւ թրվոռն ու խելայեղ
Թափ էր առեր պարը շքեղ :

— Ելէք, տեսէք
Ո՞վ է կերեր մեր էծը —
Կթան, չալիկ մեր էծը :

— Ելան տեսան
Գէլն է կերեր մեր էծը —
Կթան, չալիկ մեր էծը :

Էծն էր սարին ;
Թունփն էր դարին ,
Գէլն էր թփին
Թփի տակին —
Տարաւ էծը բռնած վզէն .

Ա՛յս , չի բացւէր էս տարին
Մեր վրէն , մեր վրէն :

— Ելէ՛ք , տեսէ՛ք
Ո՞վ է գարկեր էն գէլը ,
Զար ու անսիրտ էն գէլը :

— Ելան տեսան
Քաջն էր գարկեր էն գէլը ,
Զար ու անսիրտ էն գէլը :

Է՛ծն էր սարին ,
Թուփն էր դարին ,
Գէլն էր քփին
Է՛ծի բըկին .
Քաջը գարկաւ անսիրտ գէլը .
Բարով բացւէր էս տարին
Մեր վրէն , մեր վրէն :—

Յետո հնչեց էն քրվռան
Սիրո պարը — «Զա՛ն , մարալ , ջան» :

— Զարոն քո՛ղ գա պարը վարի
Շքեղ բոյովն իր չինարի ,

— Արի , Զէյլա՛ , ա՛ն քո մուրադ ,
Զարոյի հետ պարէ հպարտ :

Զոյգ խումբ էին կազմեր հիմա
Մէկը՝ աղջիկ , մէկն ալ տղա .
Եւ դէմ դէմի ծափ - քափ տալով
Մէկ կուգային իրարու քով .
Մէկ ալ շորոր կերքային ետ
Բռժռժներու զնգոցի հետ :

- Զա՛ն, մարալ, ջա՛ն,
Սարի տակէն ջուր կուգա,
Զան, մարա՛լ, ջան,
Աղջիկ տղին դիւր կուգա .
- Զա՛ն, մարալ, ջա՛ն,
Ես աղբիւրն եմ — դու ջուրն ես .
Զան, մարա՛լ, ջան,
Ես՝ գլգլամ, դու խմես :
- Զա՛ն, մարալ, ջա՛ն,
Բոյիդ մեռնիմ — չինար է .
Զան, մարա՛լ, ջան,
Դէմքդ՝ արեւ ու վառ է . . .
- Զա՛ն, մարալ, ջա՛ն,
Անհաս, լուսեղէն հա՛ւք ես,
Զան, մարա՛լ, ջան,
Անմար բոցէ փափա՛ք ես . . .

Անեց պարը թափով, խինդով
Ինչպէս ծփան, ծիծղուն մի ծով .
Հոգս ու տարիք, քէն մոռացած
Գիւղը բոլոր՝ պար էր բռնած :

Երգեր կային, գովեր պայծառ
Յաղթող գիւղի փառքի համար .
Կըսէին թէ եւ ո՛չ ոքի
Գիւղը պիտի ալ ծունկ չոքի :

Զարուն՝ հետն ալ գիւղի քաջեր,
Շէն ու շքեղ կը պարէր դեռ .

Եւ մայրերն ալ կը փսփսային
«Հագա՛ր երնեկ քեզ սիրողին» :

Ազջիկներն ալ ծափ ու երգով
Պար կուգային որպէս գեփիւռ ,
Շրթները՝ նուռ , կափուռ տոտով ,
Աչքերն՝ արեւ , սրտերը՝ հուր :

— Սիրուն Ձէյլա , մարալ ազջիկ ,
Ջա՛ն վառ սիրուդ , երագի՛դ ,
Շէկիկ Ջարո՛ , հօօր մարտիկ
Բարով հասնես մուրագիդ :

Ըսին կոյսերն ու պա՛ր եկան —
Գիւղը կայնած հանդիսատես .
Ու շիկնեցաւ , սիրուն Ձէյլան՝
Քափուր վարդի ու նռան պէս :

Պարը շուտով դարձաւ շուրջպար՝
Ազջիկ — տղա կապած շրջան .
Երբէք այդպէս շէն ու պայծառ
Ձեր ազմկած գիւղի մէյդան :

Կանչեց Ջարո՛ն —

Է՛յ ժողովուրդ ,
Է՛յ ոննջրարներ , թէ հայ թէ ֆուրդ .
Է՛ծը , որ կար , այն մեր գիւղն էր ,
Գէլը , որ կար , Ազիզ բեկն էր :
Այն ծեր գէլը այս մէկ անգամ
Տեսաւ կոտորն մեր յաղթակամ
Եւ պոչը՝ կախ եւ վիզը՝ ծուռ
Կծիկ դրաւ շփոք , տխուր :

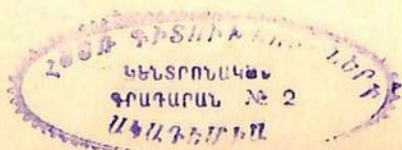
Բայց նա կուգա վաղը կրկին
Հետ գելերու մեծ վռնակին .
Նորէն կոտոշ քէ ցոյց չի տանք ,
Մեր գըլուխն ալ վրա կուտանք :

Ելնենք վաղա կուի համար
Մենք միարքան եւ զինավառ .
Եւ վա՛յ անոր , ով որ մեր մէջ
Փուշ կը ցանէ եւ քէն ու վէն . . .

— Հոյնա՛ր , հոյնար
Մենք ոչ ոքէ չենք վախենար .
Հոյնար , հոյնար —
Ապրի վաղա մեր գոռ պայքար :

Կը պարէին այն տղաներ
Արեւէն դեռ դէմքերը քուլս .
Եւ ողջ գիւղն ալ պար էր բռներ —
Զարուն անոնց պարագլուխ :

ԳԼԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029650

A $\frac{\bar{11}}{29650}$

100

1761
7